

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

14e JAARGANG

No 1

JANUARI 1964

AD LEGEM IMPERII

Het meest kenmerkende verschijnsel in de muntgeschiedenis van de 16e eeuw is de invoering van zware zil-verstukken geweest, die mogelijk werd doordat eerst de technologische ontwikkeling een veel intensiever exploitatie van de Duitse zilvermijnen mogelijk maakte, vervolgens de ontdekking van Columbus de ongekend rijke zilvervoorraden van Spaans-Amerika voor Europa beschikbaar stelde. In de eerste helft van de eeuw veroverde de nieuwe muntsoort, aanvankelijk Guldengroschen genoemd omdat hij in waarde overeenkwam met de gouden gulden, weldra echter algemeen bekend als Joachimsdaler of korter daalder, het Duitse Rijk.

De regering der Nederlanden stond lange tijd afwijzend tegenover deze nieuwigheid. Wel werden daalders al geslagen sedert 1538 door enkele, in de jaren 1557-1565 door talrijker heren en steden, die niet onder het onmiddellijk gezag van de regering te Brussel vielen, maar de munthuizen van de Bourgondische Nederlanden trachtten in de behoefte aan zwaar zilvergeld te voorzien door de uitgifte eerst van zilveren Karolusguldens, daarna van Philipsdaalders, beide van een geheel van de daalder afwijkende muntvoet. Pas toen in 1566 de daalder in de wetgeving van het Duitse Rijk was opgenomen en daardoor „rijksdaalder” was geworden, kwam hierin verandering.

In de hoop door integratie van de Nederlandse en Duitse muntstelsels de vervaardiging van minderwaardige

daalders beter tegen te kunnen gaan, werd in 1567 de Philipsdaalder vervangen door de Bourgondische rijksdaalder gelijk aan die van het Duitse Rijk. Tegelijk hadden de steden en heren met eigen muntrecht zich te onderwerpen aan het voor het Rijk ontworpen contrôlestelsel: tengevolge hiervan verschijnt sedert 1567 op stedelijke en andere rijksdaalders regelmatig de rijksadelaar met de titel van keizer Maximiliaan II (of een ver-

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE

van het Kon. Ned. Genootschap voor

Munt- en Penningkunde

en van de Vereniging voor

Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin

Dr. H. H. Zwager

J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman

Keizersgracht 448

Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van

een der beide verenigingen

f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

¼ pagina f 50.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning

Amsterdam

wijzing naar het keizerlijk decreet van 1566).

De aldus tot stand gebrachte eenheid was echter van korte duur. Het uitbreken van de oorlog in 1572 maakte vrij abrupt een einde aan de sedert bijna een eeuw gehandhaafde stabiliteit in het Nederlandse muntwezen. In de volgende dekade liepen de koersen van de omlopende munten bijna tot het dubbele op. Niet in het minst werd dit veroorzaakt door de snel op elkaar volgende emissies van oorlogsmunten: de leeuwendaalders van 1575, de Statenmunten van 1577, de Uniemunten van 1579 zijn alle uitgegeven tegen een ver boven de intrinsieke waarde liggende koers met het doel het verschil tussen koers van uitgifte en metaalwaarde ten behoeve van de hoge militaire uitgaven aan te wenden.

Toen in 1581 de gehoorzaamheid aan Philips II werd opgezegd, heerste er dan ook op monetair gebied een vrij chaotische toestand, nog verergerd doordat het wegvallen van de centrale regering tot een sterke opleving van de hagemunterij had geleid. In de eerste jaren na 1581 volgde ieder gewest zijn eigen monetaire politiek, waarbij twee opvattingen tegenover elkaar stonden. Vele Statencolleges, vooral die van de militair het meest door het weer uit het zuiden opdringende Spaanse leger bedreigde gewesten, zetten de fiskale uitbuiting van hun muntrecht voort met emissies van tegen geforceerde koers uitgegeven stukken: daartoe zijn de Gelderse gouden en zilveren ridders, de Zeeuwse dubloenen, de Gentse nobels, de Brabantse leeuwen en Robustusdaalders, enz. te rekenen. Andere, en wel vooral de aan zee gelegen gewesten, die minder onmiddellijk bedreigd werden en meer van de opbloei van de handel afhankelijk waren, kwamen van deze inflatoire politiek terug en streefden naar herstel van de vóór de oorlog heersende

stabiliteit. Het duidelijkst werd deze opvatting gehuldigd door Holland, dat in 1579 de uitgifte van leeuwendaalders en van kopergeld had gestaakt en niet deelnam aan de na 1581 allerwegen weer optredende oorlogsemissies, waarvan duidelijk werd dat ze wel korte tijd belangrijke inkomsten opleverden, maar spoedig tot grotere nadelen leidden. Het is dan ook niet onbegrijpelijk, dat herstel van de stabiliteit werd gezocht door opnieuw aansluiting te zoeken bij de niet door de oorlog aangetaste Duitse rijksmunten. In het voorjaar van 1583 ging Holland, nadat de munt te Dordrecht drie jaar gesloten was geweest, over tot de aanmunting van dukaten en rijksdaalders, beide gelijk aan de in Duitsland gebruikelijke en uitdrukkelijk bedoeld ten behoeve van de handel op „Oostland”. Nog in hetzelfde jaar volgde Friesland met een emissie van rijksdaalders, die in het omschrift uitdrukkelijk aangediend worden als te zijn „Valoris imperialis daleri” (ter waarde van de daalder van het Rijk). In het volgende jaar volgden Utrecht, Zeeland, Gelderland en Overijssel eveneens met rijksdaalders; slechts Brabant en Vlaanderen die op het punt stonden aan Parma in handen te vallen, bleven bij de in hun uiterste nood onmiddellijke baten opleverende fiskale muntpolitiek.

Instructief zijn de beeldenaars die voor deze nieuwe rijksdaalders werden gekozen, en waarmee de aansluiting bij de vooroorlogse muntpolitiek duidelijk gemaakt werd. Sommige gewesten herhaalden met een zo gering mogelijke wijziging de beeldenaar van de enige voorafgaande Nederlandse rijksdaalder, de Bourgondische van 1567, dus met het wapen van Philips II, het kruis van knoestige stukken en de emblemen van het Gulden Vlies; typerend is het Gelderse omschrift „Ad legem Philippi Burgundici” (volgens de ordonnantie van Phi-

Bourg. Nederlanden 1567

Gelderland 1584

lips II, nl. die van 1567). Anderen zochten direkte aansluiting bij de Duitse voorbeelden en namen geheel of gedeeltelijk de beeldenaar van de bekendste oudere daalders over. Zo koos Utrecht het typerende bloemenkruis met wapens van de Brandenburgse daalders van ca. 1540. Holland en Friesland gingen hierbij zover, dat zij – hoewel geen persoon als staatshoofd erkennend – een portret op de daalders plaatsten, dat van de bijzonder verbreide Saksische daalders werd overgenomen: zo verschijnt in Friesland een borstbeeld, uiteraard naamloos, dat is afgeleid van het portret van keurvorst Johan (1525-1532) en in Holland (en korte tijd in Gelder-

land) een portret herinnerend aan dat van keurvorst Maurits (1547-1552), zoals o.a. blijkt uit het zwaard dat in Holland geen betekenis heeft, maar het symbool is van Saksens keurvorstentitel. Min of meer secundair heeft men dit portret in Holland de trekken gegeven van de vereerde Prins van Oranje, wiens verheffing tot staatshoofd een punt van bespreking uitmaakte. Op deze wijze is het borstbeeld, dat het meest kenmerkende element van de Duitse daalders was, in ons land geïntroduceerd, waar het geen staatsrechtelijke functie had en dan ook steeds anoniem en in beginsel onverklaard bleef.

Toen met het stadhouderschap van

de graaf van Leicester in de Republiek weer een krachtiger centraal gezag bestond, kwam in 1586 een algemene regeling van het muntwezen tot stand: hoofdzaak was het herstel van het landelijk toezicht op de muntslag van de provincien door de Generaalmeesters en de invoering van een serie munten die door alle gewesten met gelijke beeldenaar geslagen zouden worden. De voornaamste hiervan waren weer de door Holland in 1583 ingevoerde dukaat en rijksdaalder overeenkomstig de rijkswet van 1566; dit laatste werd ook uitdrukkelijk in de legende van beide stukken vermeld met de formule „Moneta ordinum provinciarum foederatarum Belgicarum ad legem imperii” (Munt van de Staten der Verenigde Provinciën volgens de wet van het Rijk). Op de rijksdaalder werd het anonieme borstbeeld gehandhaafd, maar het symbolische karakter onderstreept door het te voorzien van een lauwerkrans en een pijlenbundel. Op de kz. werd op originele wijze de samenwerking van de gewesten tot uitdrukking gebracht door in één schild de wapens van de provincien te verenigen: Gelderland, Vlaanderen (dat nog voor een klein deel vrij was), Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland (Overijssel, dat zich nog afzijdig hield, en Groningen, dat tot 1594 Spaans was, ontbreken). Omdat de muntvoet ditmaal nauwkeurig gelijkgesteld was aan de officiële van 1566, terwijl in feite zowel hier te lande als elders een iets lagere muntvoet gebruikelijk was, stokte de aanmunting echter al vrij spoedig. Een voorlopige verlichting van de moeilijkheden bracht in 1589 de door de Staten-Generaal verleende toestemming overal de voordeliger leeuwendaalders (nu natuurlijk niet meer met geforceerde koers) te slaan, waarvan allerwegen gebruik gemaakt werd. Doordat echter de munthuizen, die niet onder de werking van de regeling van 1586 vielen (Overijssel en

West-Friesland, benevens de in 1590 opgerichte munten van Kampen en Zwolle) rijksdaalders op de vóór 1586 gebruikelijke voet bleven uitgeven, was er voor de andere provincies ook geen andere uitweg dan tot de lichtere rijksdaalders van 1583 terug te keren. Holland hervatte dan ook in 1591 de aanmunting van de provinciale rijksdaalders en werd daarin spoedig door de overigen gevolgd: deze dragen nu overal het anonieme, min of meer de trekken van wijlen Prins Willem vertonende borstbeeld en dikwijls worden zelfs het Hollandse wapen met helm en de Hollandse wapenspreuk gehandhaafd. Zo werd de Hollandse, tegenwoordig gewoonlijk „gehelmde” rijksdaalder genoemde munt in de negentiger jaren onofficieel de algemene munt van de Republiek.

Holland 1583

Friesland 1584

Gelderland ca 1583

Republiek (Geld.) 1590

Gelderland 1599

Zeeland 1603

Republiek (Friesl.) 1610

Een in 1593 gedane poging de formele uniformiteit te herstellen en de Leicesterrijksdaalder (thans met toevoeging van Overijssel, dat inmiddels ook de regeling had aanvaard), wederom algemeen in te voeren had slechts een kortstondig succes, daar West-Friesland en de Overijsselse steden niet te bewegen bleken zich bij de landelijke regeling aan te sluiten en ook verschillende andere gewesten tot een lagere muntvoet overgingen. Tenslotte werd in 1603 de Hollandse rijksdaalder formeel door de Staten-Generaal aanvaard, bij welke gelegenheid Zeeland de consequentie trok door het borstbeeld te vervangen door dat van de functionerende stadhouder Maurits. Drie jaar later kwam een meer afdoende regeling tot stand, die aan de concurrentie voor enige tijd een einde maakte doordat West-Friesland op voet van gelijkheid met

de provinciale munten werd erkend en de steden voorlopig tegen betaling van een vaste vergoeding van de uitoefening van hun muntrecht afzagen. Als belangrijkste zilverstuk werd in de regeling van 1606 wederom de rijksdaalder opgenomen, waarvoor de Hollandse muntvoet van 1583 met de Generaliteitsbeeldenaar van 1586 gecombineerd werd. Om nog duidelijker de eenheid van munt te demonstreren werd echter het samengestelde wapen vervangen door het wapen van de Staten-Generaal (de leeuw met kroon, zwaard en pijlenbundel); daartegenover kreeg het gelauwerde borstbeeld in plaats van de pijlenbundel een provinciewapen in de hand. De formule „ad legem imperii” verviel in het omschrift, maar de naam Nederlandse rijksdaalder bleef bestaan.

H. E. v. G.

STICHTING „NEDERLANDS ECONOMISCH PENNINGKABINET”

Op 5 november 1963 vond in de aula van de „Nederlandse Economische Hoogeschool” te Rotterdam de officiële opening plaats van de historische tentoonstelling, ingericht ter gelegenheid van het 10e Lustrum.

Tijdens deze bijeenkomst werd in blijvend bruikleen een belangrijke verzameling penningen op economisch gebied aangeboden, bijeengebracht door wijlen dr. W. L. Groeneveld Meijer.

De voorgeschiedenis van deze penningcollectie, in feite de levensgeschiedenis van haar samensteller, is in het kort de volgende:

Nadat hij in 1924 gepromoveerd was aan de Nederlandse Handelshoogeschool, volgde, na enkele jaren als 2e secretaris van de K.L.M., zijn benoeming tot hoofd van het Bureau Luchtvaart te Bandoeng. Het was in deze tijd, dat hij kennis maakte met de penningkunst, die in die jaren een nieuwe opleving meemaakte, niet in 't minst als gevolg van de oprichting van de Vereniging voor Penningkunst in 1926. In 1931 trad hij tot de actieve N.-I. afdeling toe en begon een penningverzameling aan te leggen, waarbij zijn voorkeur uitging naar de aesthetische kwaliteit.

Evenwel ontving hij tijdens zijn carrière in Indië en later in Nederland, culminerend in de positie van Directeur-Generaal van de Middenstand, zó talrijke ere- en gedenkpenningen op economisch gebied, dat hij in april 1961 besloot, naast zijn eigenlijke verzameling een speciale collectie aan te leggen van penningen betrekking hebbende op de economie in de ruimste zin. Op 15 juni 1961 bracht hij deze verzameling onder in een Stichting genaamd „Stichting Nederlands Economisch Penningkabinet”. De Statuten van de Stichting vermelden

dat zij zich ten doel stelt het bijeenbrengen, in eigendom verkrijgen, uitbreiden en onderhouden van een verzameling van penningen, in het bijzonder van die, welke nà 1900 in Nederland ontworpen en vervaardigd zijn en waaraan een motief van economische aard ten grondslag heeft gelegen en beoogt deze collectie permanent ten toon te stellen in een openbaar gebouw, bij voorkeur in een inrichting van economisch wetenschappelijk onderwijs.

Met de circulaires, die gericht werden aan diverse overheidsinstellingen en directies van particuliere maatschappijen en firma's en waarin hij verzocht een exemplaar te mogen ontvangen van de ere- of gedenkpenning, door deze instanties in de loop der jaren uitgegeven, oogstte hij veel succes. Hem werden zo talrijke penningen toegezonden, dat de collectie in september 1961 reeds gegroeid was tot ca 250 exemplaren. Daarnaast mocht de Stichting een tweetal dotaties ontvangen, t.w. van de Vrije Universiteit te Amsterdam en van het Prins Bernhard-Fonds.

In een schrijven van 24 december 1962 gericht aan de Rector Magnificus van de N.E.H. deelde dr. Groeneveld Meijer mede, dat t.a.v. de „inrichting van economisch wetenschappelijk onderwijs, waar de collectie permanent tentoongesteld kan worden”, de keus was gevallen op zijn oude Alma Mater, de N.E.H. en dat hij het voornemen had de gehele collectie in november 1963 t.g.v. het 10e Lustrum in het beheer van de hogeschool over te dragen. Dit aanbod werd met grote erkentelijkheid door de Senaat aanvaard. Helaas heeft hij deze dag niet meer mogen beleven. Een ernstige ziekte heeft zijn krachten snel gesloopt en toen hem duidelijk werd, dat hij persoonlijk niet meer in staat zou zijn aan zijn grote wens gevolg te geven, heeft hij ondergetekende verzocht deze aanbieding in

zijn naam te willen verrichten. Op 26 september 1963 is hij gestorven.

Bij de aanbidding op 5 november was mevrouw L. T. Groeneveld-Meijer-Lankamp tegenwoordig. Door de President-Curator, mr. dr. K. P. van der Mandele, werd met een hartelijk dankwoord het blijvend bruikleen van de verzameling aanvaard. Na de officiële opening van de historische tentoonstelling werd door de aanwezigen de tentoonstelling bezocht, waar o.m. in een grote vitrine een keuze uit de collectie is geëxposeerd.

Het tegenwoordige bestuur van de Stichting, bestaande uit: prof. dr. B. Schendstok, voorzitter, Jhr. Ir. A. C. von Weiler, vice-voorzitter, drs. J. R. Zuidema, secretaris-penningmeester en mr. G. M. Gruep, lid, met mej. drs. G. van der Meer, conservatrice aan het Kon. Penningkabinet, als adviseur, vertrouwt erop, dat in de naaste toekomst de verzameling niet alleen zal worden bedacht door hen, die nog economische penningen in hun bezit hebben en terwille van dit kabinet, hiervan afstand willen doen, doch ook zal mogen ontvangen een exemplaar van elke penning op economisch gebied, welke nog zal worden uitgegeven.

A. C. VON WEILER.

NATTER-HERDENKING

Op 27 oktober 1963 was het 200 jaar geleden, dat de beroemde gemmensnijder en medailleur Lorenz Natter in het toenmalige St. Petersburg op 58-jarige leeftijd overleed. Naar aanleiding hiervan heeft de stad Biberach in Oberschwaben, de geboorteplaats van de kunstenaar, een herdenkingstentoonstelling georganiseerd, in samenwerking met de Kunst- und Altertumsverein onder voorzitterschap van dr. Fritz Thierer, waaraan ook het Koninklijk Penningkabinet penningen en gemmen van Natter in bruikleen heeft afgestaan. Bovendien werd op de sterfdag van de kunstenaar een bijeenkomst gehouden, waarop dr. Elisabeth Nau, hoofdconservatrice aan het Württ. Landesmuseum te Stuttgart, een voordracht met lichtbeelden over Natter hield. Zij heeft in de loop van dit jaar een uitgebreide studie over deze medailleur gemaakt en veel nieuwe gegevens over hem ontdekt, ook in Nederland. Als resultaat van deze studie zal dan ook een monografie van haar hand over Natter verschijnen. Zolang deze echter nog niet uitgekomen is, zullen wij voor de voornaamste feiten uit Natter's leven bij L. Forrer's *Biographical Dictionary of Medallists* te rade kunnen gaan. Hieruit blijkt, dat Natter zijn eerste opleiding als goudsmid te Biberach ontving, dat hij daarna in Zwitserland werkte en vervolgens in Venetië, Florence en Rome. Hier leerde hij antieke gemmen zo nauwkeurig na te maken, dat zij nauwelijks van de echte te onderscheiden waren. In dezelfde antieke stijl vervaardigde hij ook originele gemmen, helaas niet altijd door hem gesigneerd, zodat het niet mogelijk is een volledig overzicht van zijn oeuvre te krijgen. In 1740 vestigde hij zich in Londen, waar hij

Natter, Mercurius, sardonix.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

het ook niet lang uithield en in de volgende 20 jaar, tot aan zijn dood in 1763, reisde hij heen en weer tussen de vorstenhoven van Denemarken, Zweden, Rusland, Engeland en Nederland. Overal kreeg hij opdrachten en zijn werk werd zeer gewaardeerd door de verschillende vorsten, o.a. door Stadhouder Willem IV. In het Koninklijk Huisarchief bevinden zich nog verscheidene rekeningen voor door hem geleverde gesneden stenen en wij bezitten ook een vijftal penningen door hem gemaakt, met portretten van leden der stadhouderlijke familie. In 1757 werd hij zelfs benoemd tot officiële stempelsnijder van de Munt te Utrecht. Zijn grootste verdienste lag echter op het gebied van het gemmensnijden. Zijn theorieën over het verschil in de methoden, die door antieke en moderne kunstenaars toegepast werden legde hij vast in een verhandeling, die in 1754 in Londen uitkwam. Een glimp van zijn karakter kunnen wij opvangen uit de brieven, die van hem bewaard zijn in het Museum Meermanno-Westreenianum.

Hij correspondeerde nl. veel met de bekende 18e-eeuwse verzamelaar Pieter van Damme, meest over zakelijke aangelegenheden, maar op een zeer persoonlijke manier.

Doordat in de 18e eeuw zoveel gesneden stenen gecopieerd, of vervalst en als antiek verkocht werden, verminderte de belangstelling voor dit verzamelgebied. Het Koninklijk Penningkabinet bezit echter nog steeds een aanzienlijke verzameling stenen, voor het grootste gedeelte afkomstig uit 18e eeuwse collecties. In het voorjaar zal een tentoonstelling ingericht worden, waarbij de nadruk zal vallen op dit enigszins verwaarloosde onderdeel, en waarin de stenen van Natter een ereplaats zullen innemen.

G. v. D. M.

De in dit voorjaar ingezette ledenwerfactie verloopt tot nu toe bijzonder bevredigend: door de leden werden reeds 124 nieuwe leden aangebracht, in enkele recordgevallen 8 en zelfs 11 nieuwe inschrijvingen dankzij de activiteit van één enthousiast lid. Van harte wordt gehoopt, dat deze toevloed van aanmeldingen zal voortduren, die een bewijs is voor de in ruime kring levende belangstelling voor de penningkunst en die een aanzienlijke versterking van de Vereniging betekent. De reeds vroeger aangekondigde premies blijven dan ook van kracht: nieuwe leden ontvangen een exemplaar van de Geboortepenning buiten de penning van het lopende jaar; zij die twee nieuwe leden aanbrengen ontvangen een verenigingspenning naar keuze, ter waarde van hoogstens f 6,75; wie 5 nieuwe leden aanbrengt ontvangt een penning ter waarde van f 17,50.

De door het merendeel der leden ingevulde enquête-formulieren worden bestudeerd. Van enkele leden werd het formulier nog niet terugontvangen: die worden alsnog graag tegevoet gezien.

Als eerste verenigingspenning voor 1964 zullen de leden een Shakespearepenning ontvangen, die naar verwachting in het begin van het voorjaar zal gereed komen. Het modelé voor deze penning wordt belangeloos vervaardigd door het bestuurslid prof. V. P. S. Esser.

VERKLARING
EENER
MEDAILLE,

Op den toestand des Tyds, by den Aanvang van het
Jaar 1764.

De Voorzyde vertoont den Koop-god *Mercurius*, verschrikt op het gezigt van de vier Winden, welken allen te gelyk als losgelaaten eene menigte Papieren in de lugt verspreyden; het welke hem door den Vrede uit den Hemel nederdaalende, en hem den hoed uit de oogen trekkende, aangewezen word. Men tracht daar meede aan te duiden, hoe by den Vrede de buitenspoorigen Wisselhandel ontdekt en verhindert zynde, de Koophandel in een zeer zorgelyke staat, en veele braave Comptoiren tot op den oever van hun bederf gebragt zyn; zo dat men niet tegenslaande den Gulden Overvloed, die wy ons met reeden beloofden van de stille rust dewelke wy door 't wys beleid van 's Lands Vaders genooten, moesten zeggen, gelyk het omschrift luid: **MAGNAS INTER OPES INOPS.**

Dat is: **ONDER GROOTE SCHATTEN ARM.**

De Tegenzyde verbeeld een deftig en bejaard Man, als een Romynschen Raadsheer gekleed, omhangen met een band, waar aan een menschen hart op de borst; hy houdt in de regterhand een Scepter, waarom een Slang geslingerd, en waar op een siraal-schietend Oog geplaatst is; hy zet zyn linkerhand op een Colom, waar aan een Eiken-krans met twee in een gesloten Regterhanden, en gedekt met een Scheepskroon. In 't verchiet vertoonen zig eenige Scheepen, onder een vrolyk opgaande Zonne voorspoedig hunnen Cours voortzettende.

Men heeft hier meede willen vertoonen, de pryswaardige Menschlievendheid, Voorzigtigheid en Wakkerheid der Magistraaten van *Amsterdam* en *Hamburg*, welke Steeden de slag aldermeest trof en de ergste gevolgen dreigde, welker Overheden schriander beleid de Eendracht en Standvastigheid van haare Burgeren bewaard heeft, dewelke meede geen geringen Lof verdient, en daarom door een Colom met een Krans van Eiken-loof versiert, is afgebeeld: Voor al, om dat daar door het algemeen vertrouwen in den Koophandel hersteld zynde, ook deeze voortgaat in haaren gelukkigen loop; nademaal het gevaar zoo groot en de schrik nog grooter, maar tot algemeene vreugde alles zoo verre hersteld is, dat men een veiligen Handel mag verwagten en ziet herleeven, heeft men gemeent tot omschrift best te gebruiken:

NON CESSIT MALIS SED CONTRA AUDENTIOR IBIT.

Dat is: **HY IS NIET BESWEEKEN ONDER DE RAMPEN, MAAR ZAL IN TEGENDEEL MET MEERDER VEILIGHEID VOORTGAAN.**

Onder aan staat: **INITIO ANNI MDCCLXIV.** Dat is: **BY DEN AANVANG VAN HET JAAR 1764,**

JOAN GEORGE HOLTZHEY, maaker dezes Pennings, en woonagtig op de Keyzers-gragt, tusschen de Leydse-gragt en straat, N. O. zyde, te Amsterdam, inyd, schroeft en verkoopt voorts nog alderhande soorten zoo van Goude als Zilveren Historie, Trouw, Bruilofte, Verjaaringen en Begraffenis-Penningen.

VALS EN ECHT IN EEN KLOMPJE

In het Museum van Oudheden te Leiden – momenteel echter in bruikleen aan het Kon. Penningkabinet – bevindt zich sinds 1931 een aaneengekit klompje munten; aan de buitenkant daarvan zit een van een ingegraveerde voorstelling voorziene steen vast. De vindplaats van dit klompje is onbekend.

Voor zover valt na te gaan bestaat het klompje uit Romeinse koperen munten uit de tweede helft van de vierde eeuw; ca. twintig stuks zijn zichtbaar, het totaal aantal laat zich slechts raden.

De steen, een intaglio, vormde oorspronkelijk geen geheel met de munten; duidelijk is aan de cement-rand te zien, dat hij later is aangebracht. Ook de omstandigheid dat de steen volledig gaaf is wijst op een later aanbrengen. De steen is een carneool, ellipsvormig, van boven licht bol en van onderen waarschijnlijk vlak.

De voorstelling, na gravering verguld met een goud-koper oplossing, die nog voor het grootste deel aanwezig is, toont een stadsmuur, waarachter gebouwen; voor de muur twee soldaten en erop vier personen. Op de voorgrond rijdt een tweespan met wagenmenner en een krijger in volle wapenrusting. Het lichaam van een man, aan de wagen gebonden, sleept over de grond. Dit verklaart de heftige emotie van de toeschouwers op de muur.

De scene die hier wordt weergegeven is er een uit de Trojaanse oorlog: Achilles die het lijk van Hektor rond Troje sleept. Homeros (Il. 22, 395e.v.) beschrijft deze gebeurtenis en vertelt onder meer, hoe Priamos en Hekuba vanaf de muur het schouwspel gadeslaan en treuren om de dood van hun zoon. Stellig zijn zij bedoeld met de twee figuren om de muur, die gebaren van smart maken. Ook de solda-

ten voor de muur, toekijkende Grieken, worden door Homeros genoemd (Il. 22, 3690e.v.). De inscriptie aan de rand van de steen, YOLYA, is onbegrijpelijk.

Hoewel Ilias-voorstellingen in Romeinse tijd veel voorkomen, is de steen stellig niet antiek. Naar alle waarschijnlijkheid is hij eerst in deze eeuw vervaardigd en daarna aangebracht op een klompje munten, zoals die wel meer gevonden worden. We hebben hier dan een sprekend voorbeeld van het combineren van antiek en modern, wat de vervalsing een grotere betrouwbaarheid moet geven. Hetzelfde gebeurt ook met munten: daar worden echte exemplaren vermengd met moderne vervalsingen.

JOH. BOERSMA.

PUBLICATIES

Voor het door P. Ch. de Vries opgezette Compendium van de munten der Zeven Verenigde Nederlanden is thans een derde deel verschenen: *Muntboek van de munten van West-Friesland* (door P. Ch. de Vries) en *Overijssel* (door Dr. H. J. van der Wiel). De bewerking is in beginsel dezelfde als die van de beide voorafgaande delen: de verschillende muntsoorten worden in de sedert Verkade traditionele volgorde beschreven, waarbij voor ieder soort de aan de auteurs bekend geworden jaartallen, benevens de in deze beide gewesten veelvuldig optredende muntmeestertekens worden vermeld. Beide schrijvers zijn ditmaal nog iets verder gegaan met het vermelden van typen, d.w.z. principiële veranderingen in de tekening van iedere muntsoort; ook worden veelvuldiger varianten in de omschriften vermeld. De jaartallenlijsten zijn tamelijk volledig voorzover het Nederlandse bronnen betreft,

doch materiaal uit buitenlandse verzamelingen of publicaties is slechts in geringe mate verwerkt; de onderscheiding van typen is nog niet zeer gelijkmatig, terwijl de vermelding van varianten incidenteel blijft. Desondanks is ook dit deel als voorlopig overzicht – en als zodanig is het uitdrukkelijk bedoeld – een bijzonder nuttige gids.

Naar aanleiding van de opening van een nieuw gebouw voor het agentschap van de Nederlandse Bank te Leeuwarden heeft P. J. Soetens, een *Samenvatting van de Friese muntgeschiedenis vanaf de 11e eeuw* gegeven. Deze reeds voor verschillende kringen gehouden voordracht is thans vermenigvuldigd en werd door de Bank aan de leden van het Genootschap toegezonden. De publicatie geeft een bijzonder nuttig uit de zeer verspreide literatuur bijeengezocht en door archiefonderzoek aangevuld overzicht van de zo gevarieerde muntslag in Friesland (heerlijkheid, steden en provincie, het laatste deel naar muntmeesters gespecificeerd).

In de laatste aflevering van het *Bulletin van de Kon. Ned. Oudheidkundige Bond* (6e S. 15, 1963, k. 257-296) verscheen een uitvoerig artikel van Marg. Kossmann: „Het muntgebouw te Dordrecht en de huizen van muntmeester en essayeur met Renaissance-poortje”. Naar aanleiding van de restauratie van de zeer gehavende gevel, waarvan alleen nog het poortje met fraai gebeeldhouwde omlijsting (waarvan thans de makers geïdentificeerd konden worden) intact was, heeft de schr. de bouwgeschiedenis van het in 1555/6 opgerichte muntgebouw onderzocht, wat haar tevens de gelegenheid gaf een beeld van de gang van zaken in de Munt op te roepen. Bijzonder belangwekkend is een 18e eeuwse plattegrond van de toenmalige inrichting van het omvangrijke gebouwencomplex.

KON. NED. GENOOTSCHAP
VOOR MUNT- EN
PENNINGKUNDE

Op 7 dec. werd een druk bezochte vergadering gehouden te Zutphen. Des morgens werd een bezoek gebracht aan de Spaarbank Vereniging, waar een deel van de grote muntschat tentoongesteld was, die in 1958 bij de fundering voor dit gebouw gevonden is, en aan de Walburgskerk met Librije. In de namiddag werd het gezelschap ontvangen in het Stedelijk Museum, dat onder leiding van de directrice werd bezichtigd en waar speciale aandacht werd gewijd aan de originele opstelling van de Gelderse munten.

In de daar gehouden huishoudelijke vergadering werden, na goedkeuring van de notulen van de vorige vergadering, tot lid benoemd: C. J. F. Klaassen te Rotterdam, J. Nijenhuis te Culemborg, I. Serphos te Willemstad (N.A.), M. K. Wierstra te Oegstgeest en het Universiteitsmuseum te Utrecht. Eén lid werd wegens niet voldoen aan zijn financiële verplichtingen geroyeerd. De heer J. C. A. Loon te Rijswijk heeft zich na een voor de huishoudelijke vergadering gehouden bespreking van de ledenlijst laten afvoeren.

Bij de rondvraag verzocht de heer L. S. Beuth te overwegen of door het Genootschap bevorderd zou kunnen worden, dat ook in Nederland bij zeer bijzondere gelegenheden herdenkingsmunten worden uitgegeven, in de eerste plaats om in het buitenland de bekendheid van grote Nederlanders te verhogen. Het bestuur zegde toe zich hierover te zullen beraden.

Na afloop van de huishoudelijke besprekingen kreeg Dr. Mr. W. de Vries het woord voor zijn voordracht „Utrecht en Zutphen”. Vroeger werd algemeen aangenomen, dat de Zutphense Walburgskerk, die zowel de geestelijke als militaire kern van de jonge stad was, een allodiaal bezit is

geweest van de graven van Zutphen, dat na het uitsterven van deze graven ca. 1120 door erfenis aan de graven van Gelre gekomen is. Nader onderzoek heeft echter duidelijk gemaakt, dat het een bisschoppelijke eigenkerk was, die dan ook na de dood van de laatste graaf aan de bisschop van Utrecht is teruggevallen. Slechts door een ingewikkelde intrigue heeft na een periode van beheer door Utrechtse voogden Gerard van Gelre ca. 1138 van de bisschop de belening met Zutphen verkregen in ruil voor ondersteuning van de bisschoppelijke aanspraken op Midden-Friesland. Sindsdien hebben de Gelderse graven Zutphen als Utrechts leen bezeten, al werd die leenroerigheid later met behulp van nieuwe vervalsingen verdoezeld. In de loop van de 12e eeuw zijn de betrekkingen tussen Utrecht en Gelre weer verslechterd, wat ten slotte tot oorlog om het bezit van de Veluwe leidde. Dit gebied kwam vermoedelijk eerst in het begin van de 13e eeuw, toen een broer van de graaf bisschop was, in Gelders bezit.

Deze nieuwe visie op de Gelders-Utrechtse verhoudingen in de 12e eeuw leidt tot een gewijzigde interpretatie van de zeldzame munten die door de graven Hendrik en Otto I van Gelre te Zutphen geslagen zijn met het opschrift „Trajectum”. Deze vermelding kan bezwaarlijk verklaard worden met een verwijzing naar de Gelderse rechten op de Veluwe die toen nog van geen betekenis waren, maar vinden een gereede verklaring in de thans gebleken leenroerigheid van Zutphen aan Utrecht, waardoor ook het aldaar uitgeoefende muntrecht als Utrechts leen aangemerkt dient te worden. Met het zoenverdrag van 1200 werd dit muntrecht implicite door de bisschop erkend, slechts met het voorbehoud, dat geen Utrechtse typen mochten worden nageslagen. In de 13e eeuw, toen de vassalliteit zijn betekenis had verloren, verviel dan ook de verwijzing naar Utrecht op de munten.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

145e bijeenkomst op 11 september 1963 — De Heer M. J. van der Voort hield op deze 1e bijeenkomst in het nieuwe seizoen zijn lezing: „Bezoek aan de Hermitage te Leningrad”, en vertelde van de vele numismatische schatten die in dit reusachtige museum verborgen liggen. Hij beleefde vele avonturen waar hij de Kringleden zeer mee amuseerde.

146e bijeenkomst op 9 oktober 1963 — De Heer A. Delmonte kwam uit Brussel over om ons iets te vertellen over: „De geschiedenis van het goud in verband met de Numismatiek”, en gunde ons vast een blik in het boek over dit onderwerp dat van zijn hand zal verschijnen. Zeer interessante stukken waren ter illustratie aanwezig.

147e bijeenkomst op 13 november 1963 — Dr. J. P. van Erp hield een lezing over: „Een vondst van munten uit de eerste jaren van ons koninkrijk” — zijnde de muntvondst van Turnhout 1962, waarvoor Dr. van Erp intensieve arbeid verrichtte. Aan de hand van een geprojecteerd staatje konden de aanwezigen duidelijk zien waar deze vondst van een kleine duizend munten uit bestond.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

139e bijeenkomst op 26 juni 1963 — Gezamenlijk werd een bezoek gebracht aan de tentoonstelling „Hedendaagse penningkunst uit 33 landen” in het Gemeentemuseum. Aan de bezichtiging gingen korte inleidingen van Jhr. Ir. A. C. von Weiler over het FIDEM-congres en Dr. H. Enno van Gelder over de expositie vooraf.

140e bijeenkomst op 25 september 1963 — De heer M. J. van der Voort vertelde over zijn „Bezoek aan de Ermitage te Leningrad”. Toegelicht met foto's, lichtbeelden en souvenirs gaf hij een levendig beeld van het werk van de numismatische afdeling van de Ermitage en van het leven in Leningrad.

141e bijeenkomst op 24 oktober 1963 — Dr. J. P. van Erp behandelde het onderwerp „De fotografie in dienst van de numismatiek”.

Vooraf de bijzonder fraaie kleurendia's van zeer uiteenlopende munten en penningen maakten de avond zeer geslaagd.

142e bijeenkomst op 27 november 1963 — Onder de titel „15e eeuwse varia” besprak Dr. H. Enno van Gelder een aantal zeldzame munten van Vlaanderen en omliggende gewesten die onlangs met de bekende verzameling L. Théry te Parijs geveild waren en waarvan enkele door het Kon. Penningkabinet verworven konden worden. Na de pauze toonde hij een kort geleden ontdekte 15e eeuwse muntschat.

Kring Groningen
(Secr.: Nieuweweg 12a)

77e bijeenkomst op 26 juni 1963 — Een paar leden vertelden deze avond iets over munten uit hun verzameling. J. A. Elserman besprak de 36 in zijn bezit zijnde plantage munten van Sumatra; J. N. Keizer over de Maria Theresia Thaler en over enige oude Nederlandse munten.

78e bijeenkomst op woensdag 2 oktober 1963 — De heer J. A. Elserman vertelde aan de hand van een uitgebreide collectie dia's wetenswaardigheden over zijn verzameling maçonnieke penningen en draagtekens.

79e bijeenkomst op dinsdag 12 november 1963 — Drs. A. T. Puister sprak over „Karolingische munten”. Zijn boeiende voordracht werd door een grote collectie, op dit onderwerp betrekking hebbende munten opgeluisterd. Vele vragen en onderlinge discussie vormden het einde van deze zeer geslaagde avond.

Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57,
Eindhoven)

50e bijeenkomst op 10 oktober 1963 — In verband met de 50e bijeenkomst van onze Kring in het Provinciaal Museum te 's Hertogenbosch droeg deze avond een enigszins feestelijk karakter.

De door Dr. J. P. van Erp gehouden lezing met lichtbeelden over: „Een vondst van munten uit de eerste jaren van ons koninkrijk” was even feestelijk als ruim gedocumenteerd.

51e bijeenkomst op 7 november 1963 — Op deze avond hield de heer M. J. van der Voort een uitgebreide en allerprettigste voordracht over zijn bezoek aan de Hermitage te Leningrad.

Kring Limburg

(Secr.: Bonnefantenmuseum, Maastricht)

36e bijeenkomst op 1 juni 1963 — Voor een klein doch aandachtig gehoor hield Mej. Drs. G. v. Meer in het Bonnefantenmuseum een voordracht met lichtbeelden getiteld: De ontwikkeling der penningkunst in Nederland.

37e bijeenkomst op 29 juni 1963 — Per autobus werd met een twintigtal leden een bezoek gebracht aan het Koninklijk Penningkabinet te Brussel waar de verzamelingen onder leiding van de Heer J. Lippens werden bekeken. Behalve de fraaie Nederlandse en Europese munten trokken de penningen van Willem de Zwijger en Johan van Oldenbarnevelt zeer de aandacht. Een bezoek aan een munthandelaar vormde het sluitstuk van deze interessante namiddag.

38e bijeenkomst op 28 september — Onder grote belangstelling hield ons lid tandarts Menger een inleiding over het vervalsen van munten, daartoe had hij de vergadertafel in het Bonnefantenmuseum omgetoverd in een experimenteertafel. Experimenteel toonde spr. aan dat het vervalsen van munten (er zijn twee methoden: de giet- en galvano-plastische methode) in het geheel niet moeilijk is. Dit bewezen enkele door hem vervaardigde Griekse tetradrachmen. Ze waren met het blote oog niet te onderscheiden van de echte. Spr. waarschuwde dan ook, dat men zeer voorzichtig dient te zijn met het aankopen van munten.

39e bijeenkomst op 19 oktober 1963 — Op uitnodiging van de Aachner Münzfreunde was onze Kring, vertegenwoordigd door een tiental leden, te gast in de oude Keizerstad Aken, waar onder leiding van Dr. Walther een munttentoonstelling onder het motto „Die Weltbedeutung des Talers” werd bezocht in de Sparkasse.

40e bijeenkomst op 30 november 1963 — Onder vrij grote belangstelling hield Dr. J. van Erp een voordracht met lichtbeelden getiteld: „Een vondst van munten uit de eerste jaren van ons Koninkrijk.” Deze voordracht moet gezien worden in het kader van de historische gebeurtenis, die precies 150 jaren geleden plaats had n.l. dat koning Willem I in 1813 de voet aan wal zette te Scheveningen. Spr. behandelde op zijn eigen kenmerkende prettige wijze een in 1962 te Turnhout gevonden muntschat, groot ongeveer 1000 stuks, die hij betitelde als een spaarpot. Hij benaderde de munten stuk voor stuk en wees daarbij op verschillende interessante bijzonderheden, die deze 18e en 19e eeuwse munten vertoonden.

Kring Oost-Nederland

(Secr.: Berg en Dalse weg 245, Nijmegen)

15e bijeenkomst op 1 oktober 1963 — Op de eerste bijeenkomst in het nieuwe seizoen hield Dr. A. J. Bemolt Van Loghum Slaterus een voordracht over de persoon en het leven van Koning Willem I. Met een groot aantal penningen uit zijn vermaarde collectie illustreerde hij tal van belangrijke gebeurtenissen uit deze periode van onze geschiedenis, waarop deze Oranjevorst zo zeer zijn persoonlijk stempel heeft gedrukt.

16e bijeenkomst op 30 oktober 1963 — Op deze bijeenkomst hield de heer M. J. v. d. Voort een voordracht over zijn bezoek aan de Ermitage te Leningrad. Een uitermate boeiend verhaal van zijn belevenissen op de reis en gedurende zijn verblijf in deze historisch zo nauw met ons land verbonden stad vormde de inleiding. Daarop volgde een kort overzicht van wat het museum aan numismatische schatten binnen haar muren herbergt, met extra aandacht voor de in Rusland geklopte Nederlandse munten. Na nog een deel van zijn eigen bezit aan Russische munten en penningen te hebben vertoond besloot de heer van der Voort deze avond met enkele dia's van curieuze Aziatische en Afrikaanse betaalmiddelen uit zijn collectie.

17e bijeenkomst op 22 november 1963 — Het hoogtepunt van de laatste bijeenkomst van het jaar was door de heer Schulman gehouden veiling. Er kwam veel begerenswaardigs ter tafel en de aanwezige kopers konden verrijkt en tevreden huiswaarts keren. Vooraf hield de heer Schulman een korte causerie over de plaats van de munthandelaar in de numismatische wereld en vertoonde hij enige foto's, genomen tijdens zijn bezoek aan Amerika in het vorige jaar.

Kring Rotterdam

(Secr.: Mr. J. R. Voûte, Postbus 2)

10e bijeenkomst op 3 september 1963 — „De fotografie in dienst van de Numismatiek” is een onderwerp waarover Dr. J. P. van Erp met alle recht als deskundige kan spreken. Wij hebben, geboeid door de zeldzame schoonheid van de kleurenfotografie van de heer van Erp, hem gevolgd hij zijn tocht door een groot gebied der numismatiek. Een dergelijke vorm van weergave van munten verdient werkelijk veel navolging.

11e bijeenkomst op 8 oktober 1963 — In een welgedocumenteerd betoog over „Hiërarchie

in de Numismatiek" heeft de heer J. Schulman ons een overzicht gegeven over muzea, munthandel, verenigingen en dergelijke in de numismatiek. Na de pauze hield de heer Schulman een kleine veiling, waarbij flink geboden werd.

12e bijeenkomst op 6 november 1963 — Met een kleine versterking van leden van de Haagse Kring genoten wij het voorrecht

's Rijks Munt te kunnen bezichtigen. Daar er bij de Munt vanwege het gebrek aan pas-munt 's avonds overgewerkt wordt, konden wij de Munt inderdaad in bedrijf zien. Na een uitgebreide toelichting over het fabricageproces door de heer van de Brandhof werd een rondgang door enige bedrijfsafdelingen gemaakt. Tot slot van deze interessante avond konden wij de prachtige collectie van de Munt bezichtigen.

Liste 12

GOLDMÜNZEN

GROSSE AUSWAHL

SCHWEDEN NORWEGEN DÄNEMARK

SILBERMÜNZEN

VON

ITALIEN

PREUSSEN

SALZBURG

B. AHLSTRÖM

Norrlandsgatan 8-10
Stockholm 7

MYNTHANDEL AB

Box 7292
Schweden

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDEN, W. I.,

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische
artikelen en prijslijsten Prijs 10/6 per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
gebrocheerd 10/6, linnen band 14/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England,
gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values"
gebrocheerd 16/—, linnen band 22/6.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations

Librairie numismatique

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

NUMISMATICA

ROMA

PIAZZA DI SPAGNA 35

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles
Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

DR. BUSSO PEUS

MÜNZENHANDLUNG

FRANKFURT AM MAIN

NEUHAUSZSTRASSE 13 — TEL. 592461

SPINK AND SON, LTD. *gevestigd sinds 1772*

FRAAIE MUNTEN EN PENNINGEN
NUMISMATISCHE BOEKEN ENZ.

Uitgever van het maandblad "Numismatic Circular"
Abonnementsprijs 12 sh. per jaar

5. 6 & 7 KING STREET — ST. JAMES'S — LONDON S.W.1.

Tel.: Whitehall 5275

Telegramadres: Spink, London

Israel Coins and Medals Co. Ltd.

11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israël.

CURRENT COINS
COMMEMERATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

N.V. KONINKLIJKE BEGEER VOORSCHOTEN

(HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN
RIDDERORDEN EN ERETEKENEN
SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van:	Handboek Nederlandse munten 1795—1961	f 20,—
	Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
	H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
	R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
	Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
	Kaart Muntplaatsen van Nederland	f 5,—
	(voor leden Genootschap f 4,—)	

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES
COINS AND MEDALS

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS 1

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”
Abonnementsprijs per jaar: US \$ 3.00

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

14e JAARGANG

No 2

APRIL 1964

MARTINUS HOLTZHEY'S EERSTE JAREN IN NEDERLAND

In de 18e eeuw heeft de penning in Nederland een van haar grootste bloeiperioden beleefd. Dit geldt niet zozeer voor het artistieke peil van de penningen, als wel voor de enorme hoeveelheden, die geslagen werden. Zij vormden een geliefd verzamelobject en ieder zichzelf respecterend „heer van stand” bezat dan ook een „penningkassé”. Door deze verzamelwoede werd de productie sterk gestimuleerd en er valt dan ook haast geen historische gebeurtenis van die periode te bedenken in internationaal, nationaal of lokaal verband, die niet in metaal verewuwigd is. Daarnaast werd ook de herinnering aan familiegebeurtenissen, zoals geboorte, huwelijk, overlijden, in penningen vastgelegd. Ook werden in deze tijd grote handboeken geschreven over penningen uit vroegere eeuwen, o.a. de bekende 4 delen van Van Loon en 3 delen van Van Mieris. Om aan de vraag van de verzamelaars te voldoen waren verschillende medailleurs werkzaam en een van de bekendsten daarvan was wel Martinus Holtzhey Sr. Zijn leven en werken zijn nog nooit grondig beschreven. De enige poging tot een summieré levensbeschrijving is gedaan door A. O. van Kerkwijk in het Jaarboek van 1941. De voornaamste punten hieruit zijn, dat Holtzhey in 1697 te Ulm in Zuid Duitsland geboren werd, van zijn vader tekenen en graveren leerde, op een onbekend tijdstip naar Nederland ging, alwaar hij zich eerst in Den Haag

gevestigd zou hebben. In 1725 echter werd hij in het Amsterdamse Zilver-smidsgilde opgenomen en trouwde hij met de Amsterdamse Judith Cock. Tot 1749 was hij de meest productieve medailleur in de Nederlanden, en toen hij in dat jaar benoemd werd tot muntmeester van de Staten van Gelderland en naar Harderwijk verhuisde, werd het bedrijf te Amsterdam voortgezet door zijn oudste zoon Johan George, die tot in het begin van

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor
Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor
Penningkunst

REDACTIE
J. P. Guépin
Dr. H. H. Zwager
J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT
J. Schulman
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS
voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES
¼ pagina f 50.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning
Amsterdam

de 19e eeuw, in navolging van zijn vader, op alle belangrijke gebeurtenissen penningen geslagen heeft. Martinus Holtzhey Sr. verwisselde in 1752 het muntmeesterschap van Gelderland voor dat van Zeeland en is in 1764 te Middelburg gestorven, waarna hij door zijn jongste zoon Martinus Jr. in dezelfde functie opgevolgd werd.

Uit het bovenstaande blijkt, dat er onzekerheid heerst over de datum waarop Martinus Sr. naar Nederland is gekomen en zich te Amsterdam gevestigd heeft. Deze kwestie wordt ook enigszins gecompliceerd door het feit, dat er een met M. Holtzhey F. gesigioneerde penning bestaat met het jaartal 1716, terwijl deze signatuur daarna voor het eerst weer verschijnt op penningen met het jaartal 1728. De penning van 1716 is gemaakt naar aanleiding van de overdracht van de tot dan toe Spaanse, maar door Nederland veroverde, Zuidelijke Nederlanden aan Oostenrijk na de vrede van Utrecht. De stempels hiervan bevinden zich nog in de stempelverzameling van 's Rijks Munt te Utrecht. Moeten wij nu aannemen, dat Holtzhey al in 1716 in Nederland gewerkt heeft en daarna tot 1728 geen penningen meer gemaakt heeft, of althans geen gesigioneerde? Veel plausibeler is, dat de penning veel later na de afgebeelde gebeurtenis gemaakt is en dit werd ook al aangenomen door Van Kerkwijk (Jaarboek 1941, p. 39, noot 1). Waarschijnlijk kwam hij tot deze veronderstelling, doordat de vz. stempel van deze penning nog eens gebruikt is in 1733, toen Holtzhey een penning maakte op de opname van de Salzburgse emigranten in de Nederlanden. Zekerheid hierover en tegelijk een aardig beeld van de manier, waarop deze penning tot stand is gekomen, verkrijgen wij uit een boek, dat door Mr. Gerard van Loon, de auteur van de bovengenoemde handboeken, geschreven is, n.l. zijn „Inleiding tot de Heedendaagsche Penningkunde” van

1717 en de 2e sterk uitgebreide druk daarvan, nu genoemd „Hedendaagsche Penningkunde” uit 1734. Hierin geeft hij o.a. wijze raad aan medailleurs over de beste manier om symbolische voorstellingen op penningen te ontwerpen. Op p. 103 van de 1e druk geeft hij een voorbeeld voor een verantwoorde voorzijde voor een penning op de vrede van Utrecht: „men zoude op de Vrede, die nu laatst tusschen den Spaanschen Koning en de Vereenigde Nederlandsche Staaten te Uytrecht gemaakt is, eenen Penning konnen ontwerpen, welkers voorzyde een Vrouw verbeelde, wier hoofd met een Stedekroon gedekt was, en zittende op de Voorsteyen van een Koopvaardyschip, op een Speer den Hoed van Vryheid voerde; terwyl haare slinkere hand op het Wapenschild der Vereenigde Gewesten ruste, staande verders tot opschrift op den voorgrond: BELGIUM FOEDERATUM Vereenigd Nederland. Naar 't voorbeeld der Romynen, welke die Stad zinnebeeldig op de voorzyde hebbende verbeeld, daar onder alleen der zelve naam tot byschrift stelden”. Dit is nu juist een beschrijving van de vz. van Holtzhey's penning met jaartal 1716, maar in 1717 bestond deze dus blijkbaar nog niet.

Wanneer wij nu nagaan, wat Van Loon in de 2e druk van zijn boek in 1734 hierover zegt, dan wordt duidelijk, dat de penning inderdaad in het begin van de dertiger jaren gemaakt is. Op p. 216 staat n.l. na een verhandeling over antieke munten, waarop landen, steden, etc. symbolisch afgebeeld zijn: „En 't gene ook door wel ervaare penningmaakers bereyds is naagevolgd, als uyt deezen kan worden afgemeeten, welke nu onlangs te Amsterdam door den Penningmaaker Maarten Holtzhey gemaakt is. Want op de eene zyde is het Vereenigd Nederland zinnebeeldig in de gedaante eener vrouwe verbeeld, welke aan den boord der zee gezeeten in haare slinker hand den hoed der vryheyd op eene speer voert en met de ander op een schild rust, in 't welk de Leeuw der Vereenigde Gewesten gesteld is, en dus betekent op eene zinnebeeldige wijs, volgens het bovengestelde rand schrift:

HET VERENIGD NEDERLAND.
BELGIUM FOEDERATUM.” Holtzhey heeft dus Van Loon's handleiding voor het maken van penningen goed bestudeerd.

Wanneer is Martinus Holtzhey nu naar Nederland gekomen? Dat hij, voor zijn vestiging in Amsterdam, nog in Den Haag gewoond zou hebben, vond Van Kerkwijk vermeld in *Blätter für Münzfreunde* 1937. Hier wordt in een uiterst kort en oppervlakkig stukje zonder enig nader bewijs terloops gezegd, dat Holtzhey zich na een verblijf in Den Haag van verscheidene jaren te Amsterdam vestigde. Deze bewering kan echter naar het rijk der fabelen verwezen worden op grond van een aantekening in het Lidmatenboek van de Evangelisch Lutherse Gemeente in het Gemeente Archief van Amsterdam. Als ingekomen lidmaat staat op 15 juli 1722 genoteerd: Martin Holtzheu, van Ulm. Daar het in die tijd niet gebruikelijk was om bij verhuizing het opvragen van de kerkelijke attestatie te vergeten, kunnen wij wel aannemen, dat hij inderdaad in 1722 van Ulm naar Amsterdam verhuisd is, in 1725 lid van het Zilvermidsgilde werd, waarschijnlijk tot 1728 alleen zilversmidswerk vervaardigde en dat hij zich daarna als medailleur heeft gespecialiseerd.

G. v. D. M.

Overdracht van de Spaanse Nederlanden aan Oostenrijk, 1716, vervaardigd door M. Holtzhey ca. 1732.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Aan de leden wordt meegedeeld, dat de prijzen van de verenigingspenningen, waarvan een lijst voorkomt in *De Geuzenpenning* 1962, blz. 36, per 1 januari met 10% zijn verhoogd. Tevens wordt er op gewezen, dat de prijs van de penning 1948 I (L. Metz, Regeringsjubileum) daar onjuist is opgegeven: hij bedraagt thans f 16.50 + 10%.

KON. PENNINGKABINET

Tentoonstelling „EDELE STENEN”

Op dinsdag 24 maart werd onder grote belangstelling een nieuwe tentoonstelling in het Penningkabinet geopend, ditmaal gewijd aan een wel heel weinig bekend onderdeel van de verzamelingen, de Gesneden Stenen. De grote verzameling hiervan in het Penningkabinet stamt voor een deel uit het stadhouderslijk bezit, voor het grootste deel echter werd de kollektie in de eerste jaren van koning Willem I, dankzij diens royale belangstelling, verworven.

De kunst der gesneden stenen — wij hoeven de lezers van de Geuzenpenning er niet aan te herinneren dat de officiële naam van het Penningkabinet luidt: Koninklijk Kabinet van Munten, Penningen en Gesneden Stenen, — is tot de negentiende eeuw beschouwd als een van de hoogste vormen van kunst. Daarna is de belangstelling getaand, en wel voornamelijk door de onzekerheid die is gaan heersen toen bleek dat het uiterst moeilijk was om de antieke stenen van de niet antieke te scheiden.

Van de intagli (ingesneden stenen, waarmee men zegelafdrukken kon maken) noemen wij: de Griekse en Etruskische scarabeeën, de prachtige dronken Satyr, die hierbij afbeeld is, en waarschijnlijk uit de Italiaanse renaissance stamt, en de vele stenen van Laurens Natter, die in de achttiende eeuw enige jaren in Nederland gewerkt heeft, en naast originelen ook vele kopieën van beroemde antieke stenen heeft vervaardigd.

Daarnaast bezit het Kabinet ook enige prachtige kameeën: de Livia kamee, in opdracht van haar kleinzoon keizer Claudius in 42 n. C. gemaakt, en de enorme kamee waarop keizer Constantijn met zijn familie staat afgebeeld, uit 315 n. C.

Behalve door hun kunstzinnige

schoonheid, vallen de meeste stenen op door het profijt dat getrokken is van het edele materiaal, kostbare stenen als cornaliën, chalcedoon, amethyst, jaspis, smaragd pasta werden voor de intagli gebruikt, terwijl de kameeën over het algemeen gemaakt zijn van de gelaagde sardonix.

De tentoonstelling is ingericht door de heer Verhoeven, de bekwame inrichter van zoveel tentoonstellingen, o.a. in het Museum voor Oudheden te Leiden, die zich met zijn assistent de heer Van Duyne vooral veel zorg heeft gegeven om het technische probleem van de doorlichting van de daarvoor geschikte stenen op te lossen. Een uitgebreid folder, verlucht met een kleurenfoto en vele zwart-wit foto's is op het Penningkabinet verkrijgbaar.

(De tentoonstelling is dagelijks geopend van 10—13 en van 14—17 uur, des zondags gesloten en duurt tot 4 oktober).

LEEWARDER MUNTEN VAN KAREL V TERUGGEVONDEN?

Zoals bekend werd in 1521 besloten een nieuwe serie munten te slaan die voor alle Nederlandse gewesten van Karel V gelijk zouden zijn, behoudens een kenmerk voor het atelier.

De munten van deze serie zijn voor het laatst uitvoerig beschreven door Dr. H. Enno van Gelder (nos. 183—201).¹ Het blijkt dat van op één na alle ateliers stukken teruggevonden zijn. Het nog ontbrekende atelier is Leeuwarden, waar blijkens de archivalia van 1527 tot 1530 is gemunt.² Helaas is het onderscheidend kenmerk niet overgeleverd.

Dat van de te Leeuwarden geslagen stukken tot dusver geen exemplaar is teruggevonden, mag met recht vreemd worden genoemd. Immers we moeten enerzijds aannemen, dat door vele in munten geïnteresseerden hiernaar is en wordt gezocht en anderszijds bedenken dat voor bepaalde munten van deze reeks de oplage cijfers tamelijk hoog zijn. Een blik op de tabel in Van Gelder & Hoc¹ (blz. 77) kan ons reeds overtuigen dat b.v. de Leeuwarder stuiver (met ca 221.000 ex.), de halve zilveren reaal (met ca. 20.000 ex.) en de gouden gulden (met ca 3.000 ex.) redelijkerwijs gesproken reeds bekend zouden hebben moeten zijn, als men ziet dat b.v. de Namense en Gelderse stuivers (met slechts resp. ca 121.000 en ca 41.000 ex.) de Overijsselse zilveren reaal (met ca 14.000 ex.) en de Namense gouden gulden (met ca 3.200 ex.) wel bekend zijn.

Ongeveer vier jaar geleden vond ik een stuiver van deze emissie die op de keerzijde naast elkaar twee tekens vertoonde en wel een kroon links van een door slijtage onherkenbaar teken. Aangezien mij een dergelijke combinatie van twee tekens op één zijde voor geen enkel der teruggevonden ateliers bekend was, dacht ik uiteraard voor

genoemd stuk onmiddellijk aan Leeuwarden.

Doch laat ons eerst eens onderzoeken of we voor Leeuwarden naar één bepaald teken moeten zoeken zoals wij dat kennen voor Holland, Brabant, Vlaanderen en de latere ateliers in Overijssel, Gelre en Namen, of dat er voor Leeuwarden een andere manier van onderscheiding kan zijn gebezigd. Hiertoe dient de in 1526 aan Thomas Gramaye gegeven instructie² nog eens te worden gespeld. In deze instructie staat:

„Deselve Generael sal met hem nemen ende dragen die patronen van *al den penningen die men nu ter tijt in der munten* der keyserlycke Mayesteyt slaet, om die ijsers van der munte van Vrieslant *daer nae te maken, mits daer toe voegende een teycken* tot verscheyinge ende kennisse van de munte van Vrieslant tegens die andere der keyserlycke Mayesteyts munten”.

Als men deze instructie geheel naar de letter neemt, dan volgt hieruit dat Gramaye naar Leeuwarden de afbeeldingen van alle op dat moment bestaande munten van de genoemde emissie meenam, alle, dus niet die van b.v. slechts één gewest!

In 1526 bestonden er de hele en halve gouden reaal, de goudgulden, de hele en halve zilveren reaal, de stuiver, de kwart groot, de hollandse penning, de dubbele mijt en de dubbele mijt brabant, van één of meer der volgende gewesten: Brabant (Antwerpen en Maastricht), Vlaanderen en Holland die als muntteken respectievelijk hand, ster, lelie en rozet voerden.

Indien men nu genoemde instructie nauwgezet heeft uitgevoerd, dan heeft men dus in Leeuwarden de in 1526 bestaande munten van alle gewesten kunnen kopieëren (en dus niet die van slechts één gewest) en aan het bestaan de een extra teken moeten toevoegen (en dus geen tekens weglaten of vervangen!). Dit zou betekenen dat voor de Leeuwarder munten van deze emis-

sie gezocht dient te worden naar stukken die naast de kenmerken van de Brabantse, Vlaamse of Hollandse stukken een bepaald bij-teken dragen. De door mij genoemde stuiver met twee tekens is dan inderdaad van Leeuwarden. Zoals gezegd was in het tweede teken niet met voldoende zekerheid één der vier genoemde munttekens te herkennen, zodat ik bij gebrek aan meer materiaal niets publiceerde. Mijn hypothese werd waarschijnlijker, toen ik onlangs een halve zilveren reaal vond die op de voorzijde een kroon had links van een nu als rozet herkenbaar teken (afbeelding 1). Ik besprak de zaak met Dr. H. Enno van Gelder, die zeer geïnteresseerd was en de kollektie van het K.P.K. op de aanwezigheid van dgl. stukken met twee tekens onderzocht, waarbij gevonden werden: twee goudgulden (beide uit dezelfde vondst) met kroon + rozet op de voorzijde (afbeelding 2) en één met kroon + hand op de keerzijde.

Verrassend is dat naast de door mij gevonden combinatie kroon + rozet nu ook die van kroon + hand optrad en bepaald verheugend is dat het in alle thans bekende gevallen denominaties betreft die daadwerkelijk in Leeuwarden zijn geslagen, dat de duidelijk herkenbare hoofdtokens hand en rozet beide in 1526 als voorbeeld konden dienen, en dat het bij-teken steeds een kroon is.

Behoudens te leveren bewijs van het tegendeel, zou ik dan ook thans als hypothese willen poneren: *Als de reeds te lang vermiste Leeuwarder munten van de emissie 1521 dienen te worden beschouwd de stukken met op één zijde twee tekens en wel rozet, hand, lelie of ster plus een tweede, met name de kroon.*

Mocht men deze hypothese verwerpen, dan zit men toch altijd nog met de vraag vanwaar dit tweede teken. Toeval of opzet? Toevallige vulling van de open ruimte is onverenigbaar

met de plaats van de rozet op de halve zilveren reaal, nl. aan het begin van het randschrift. Het is echter niet ondenkbaar dat om een andere reden de stukken een dergelijk gemeenschappelijk merk hebben; maar zo'n reden is nog niet aangewezen. In elk geval heb ik gemeend deze stukken met twee tekens onder de aandacht te moeten brengen van hen die zich met Nederlandse munten bezighouden. Ik hoop dan ook dat de lezers die stukken van deze serie bezitten, er door dit artikel toe zullen komen hun exemplaren nog eens nader te bestuderen. Mochten zij daarbij stuiten op nieuwe combinaties van tekens, of bekende combinaties aantreffen op andere dan de genoemde denominaties, dan zouden zij mij zeer aan zich verplichten door mij van hun ontdekkingen mededeling te doen.

Drs. A. T. PUISTER,
27 rue Saint Ferdinand, Paris XVII.

¹⁾ H. Enno van Gelder et Marcel Hoc: *Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols*, 1960.

²⁾ H. Enno van Gelder: 'Muntslag van Karel V te Leeuwarden' *Jbk.* 37 (1950), blz. 27-30.

Fig. 1

Fig. 2

PUBLICATIES

J. G. van Dillen, *Mensen en achtergronden*, Groningen 1964.

Als huldeblijk bij de 80e verjaardag van de oud-hoogleraar, die één der pioniers is op het gebied van de economische en sociale geschiedenis van ons land, werd een bundel gepubliceerd waarin een door hem zelf gemaakte keuze uit zijn talrijke in diverse tijdschriften verschenen artikelen gemakkelijker toegankelijk werd gemaakt.

Ook de geschiedenis van het geldwezen van de Republiek, dat steeds zijn bijzondere aandacht heeft gehad, is hierin ruim vertegenwoordigd. Herdrukt werden een artikel van 1960 „De Opstand en het Amerikaanse zilver”, waarin de functie van Amsterdam als distributiecentrum van het zilver uit de Amerikaanse mijnen wordt geschetst, en een ouder van 1928 „Oprichting en functie der Amsterdamse Wisselbank 1609—1686”, dat aan de hand van de grote aan dezelve auteur te danken bronnenpublicatie de betekenis van de Wisselbank voor geldwezen en handel definieerde. Bovendien is hieraan nieuw toegevoegd een tweetal artikelen, die de geschiedenis van de Wisselbank van 1689 tot haar opheffing in 1820 behandelen. In aansluiting aan vroegere opstellen wordt hierin wederom naar voren gebracht de op de bank steunende positie van Amsterdam als wereldmarkt van edele metalen en de nauw daarmee samenhangende eigenaardige functie van de Nederlandse munthuizen, wier bedrijvigheid voor een aanzienlijk deel op uitvoer van handelsmunten gericht was.

H. E. v. G.

R. van Lutterveld, 'Renaissancekunst in Breda, IV, Tomaso Vincidor en het kasteel van Breda', *Nederlands*

Kunsthistorisch Jaarboek 14 (1963), p. 31 vv.

Vele leden van het Genootschap zullen goede herinneringen bewaren aan de zomervergadering die op 2 juni 1962 in Breda gehouden werd, en waar de conservator van de afdeling Vaderlandse Geschiedenis aan het Rijksmuseum een interessante lezing heeft gehouden. Deze lezing van de inmiddels helaas op 19 februari van 1963 overleden geleerde, is nu in druk verschenen in het jongste deel van het *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*. Volgens van Lutterveld heeft de Bolognese schilder Vincidor, die op het eind van zijn leven, omstreeks 1556, in Breda vertoefde, waar Hubert Goltzius zijn penningkabinet bewonderde, niet alleen het toezicht gehad op de verbouwing van het kasteel van Breda, maar ook de tondi ontworpen die de zwikken van de bogen rondom het binnenplein versieren.

Deze ronde plaquettes van terracotta blijken nu de Grieken en Romeinen voor te stellen die in de *Parallele Levens* van Plutarchus behandeld werden. De voorkeur voor Plutarchus wordt gemakkelijk verklaard door het feit dat de bouwheer, Hendrik III van Nassau in 1531 een erfenis kreeg waaronder zich een manuscript van Plutarchus bevond. Op zeer interessante wijze wordt nu nagegaan wat de voorbeelden geweest zijn die Vincidor hebben geïnspireerd; antieke munten, renaissance penningen, gesneden stenen, of vrije fantasie naar de mode van de tijd.

J. P. G.

BUITENLANDS NIEUWS

In België is een Numismatische studiering opgericht, die vier keer per jaar een Bulletin zal uitgeven, waarin samenvattingen van de gehouden lezingen worden gepubliceerd, onbekende munten worden besproken en nieuwe boeken aangekondigd.

Maria A. Alföldi, *Die Constantinische Goldprägung*, Untersuchungen zu ihrer Bedeutung für Kaiserpolitik und Hofkunst, Mainz 1963.

Hoewel de kunst in de periode van Konstantijn de Grote de laatste decennia bij archeologen en kunsthistorici bijzondere belangstelling geniet, is een van haar primaire uitingen, in casu de muntslag, tot nu toe maar al te dikwijls verwaarloosd. Wel werd voor de ikonografie van het portret van Konstantijn het muntmateriaal mee benut, maar van een kunsthistorisch-numismatische behandeling was geen sprake, hetgeen zeker ten dele op rekening kan worden geschreven van de niet toereikende publikaties. In deze stand van zaken is verandering gekomen, nu Maria R. Alföldi een serie gouden munten, geslagen onder Konstantijn, zowel numismatisch als kunsthistorisch heeft behandeld en een plaats heeft gegeven in het geheel van de kunst uit het begin van de vierde eeuw.

Zij begint met erop te wijzen hoe het goud, steeds met de romeinse keizer persoonlijk verbonden, vooral na ca 250 door de devaluatie van het zilvergeld tot koper in een zeer nauwe relatie tot hem komt te staan: door goudschenkingen tracht de keizer de gunst van het volk en bovenal van het leger te winnen. Daaruit volgt de speciale belangstelling van de keizer voor de uitvoering van het goudgeld, dat een bij uitstek propagandistische waarde heeft.

Van de onder Konstantijn geslagen solidi valt een aparte groep op door technische volmaaktheid en bijzondere kenmerken (de uitvoering van de lauwerkrans, de ogen etc.); deze serie, „die Trägerin der Renaissance der Constantinische Münzkunst”, is ontworpen door de eerste stempelsnijder van Konstantijn, die deze bij zijn komst in Rome in 312 daar op de munt aantreft.

Deze, ver boven zijn collega's uitreikende graveur, krijgt van Konstantijn de opdracht tot het uitvoeren van het officiële keizersportret; niet Augustus, maar Trajanus dient daarbij tot voorbeeld. Ook de keerzijden van de graveur zijn duidelijk te onderscheiden van die op de andere munten. Zo kan men hem volgen op zijn tocht van Rome naar Ticinum en met het hof naar Sirmium, waar in 317 een nieuwe munt wordt geopend. Na 324 bevindt hij zich in Konstantinopel, dat na de nederlaag van Licinius bestemd wordt tot nieuwe hoofdstad van het rijk. Het hellenistische heersersportret van Konstantijn met naar achteren gebogen hoofd, hemelse blik en diadeem, behoort tot de laatste ontwerpen van de stempelsnijder; een plotselinge verslechtering van de kwaliteit der voorstellingen wijst op zijn dood in 327.

Zijn opvolgers grijpen terug op de vroegere keizersportretten, waarbij men zich moeite geeft het werk van de eerste graveur zo goed mogelijk te kopiëren. Van de latere bizantijnse starheid is nog niets te bespeuren, het portret valt op door realistische, weergave van de keizer als ouder worden-de man; keerzijden geven echter wel steeds statischer voorstellingen, o.a. de tronende keizer, die wordt afgebeeld als de verpersoonlijking van de staatsmacht.

Uitvoerig wordt daarna ingegaan op de samenhang tussen het muntportret, de rechtstreekse weergave van het officiële keizersportret, en de andere afbeeldingen in steen, op cameeën en dergelijke.

Aparte hoofdstukken worden gewijd aan de vormen van de diadeem en de kruisscepter, waarna het tekstgedeelte wordt besloten met een katalogus van de hoofdtypen. Ruim driehonderd illustraties besluiten het werk, dat een belangrijke bijdrage genoemd kan worden voor de kennis van de muntslag onder Konstantijn.

JOH. S. BOERSMA

NECROLOGIE

Op 26 januari van dit jaar is op 79-jarige leeftijd overleden dr H. Mattingly. Van 1910 tot 1948 is deze als lid van de staf verbonden geweest aan de numismatische afdeling van het British Museum, in welke functie hij de ontwikkeling en de loop van de moderne romeinse numismatiek voor een goed deel heeft bepaald. Wie zich ook maar oppervlakkig met het romeinse muntwezen heeft bezig gehouden zal het ermee eens zijn, dat een serieuze bestudering daarvan momenteel niet meer mogelijk is zonder gebruik te maken van de tweestandaardwerken die door hem zelf of onder zijn supervisie begonnen en voor een groot gedeelte voltooid zijn. Van het eerste hiervan, 'A Catalogue of the Roman Coins in the British Museum' zijn tot nu toe zes delen verschenen, waarvan vijf van de hand van Mattingly; ze bieden een uitvoerige beschrijving van de munten uit de romeinse keizertijd tot het jaar 238, vergezeld van historische en numismatische inleidingen. Het tweede werk 'The Roman Imperial Coinage', waarvan negen delen zijn verschenen, geeft in meer summiere vorm een overzicht van de munten uit de romeinse keizertijd tot het eind van de derde eeuw en uit de periode van 364 tot 395. Mattingly had hiervan de algemene leiding, maar werkte ook mee aan de samenstelling van de afzonderlijke delen. Naast deze standaardwerken is vooral zijn inleiding tot de romeinse numismatiek, 'Roman Coins' bekend, dat eveneens tot een handboek is geworden. In samenwerking met zijn kollega, E. S. G. Robinson, publiceerde Mattingly in 1932 een artikel, later door meerdere gevolgd, waarin hij zijn nieuwe theorieën over het oudste romeinse geld en de datum van invoering van de denarius bekend maakte. Zijn stellingen brachten een omwenteling teweeg in de tot

nu toe bestaande opvattingen en hebben een discussie ontketend, die tot op heden voortduurt. In tal van artikelen en boeken gaf hij daarnaast voortdurend blijk van zijn diepgaande kennis van de vele problemen, die de romeinse numismatiek met zich brengt, waarvoor hij met grote scherpzinnigheid een oplossing poogde te vinden.

De openingszitting op 27 december 1963 van de Internationale Numismatische Conventie in Jeruzalem, werd gekenmerkt door een tragische gebeurtenis. De voorzitter van het Israelisch Numismatisch Genootschap, Leo Kadman, stierf tijdens de zitting aan een hartaanval. Leo Kadman is als numismaat bekend geworden niet alleen door zijn wetenschappelijke publicaties, maar ook door zijn organisatorische kwaliteiten. In 1948 had Kadman zitting in een commissie die de nieuwe munten van de staat Israel moest ontwerpen, waarbij gebruik gemaakt werd van antieke voorbeelden. Uit zijn initiatief ontsproot het ambitieuze plan van een corpus van alle Palestijnse munten, waarvan de tot dusver verschenen vier delen alle van de hand van Kadman zijn. In april 1962 werd het Kadman Numismatisch museum in Tel-Aviv geopend, waarvan de financiering mogelijk gemaakt was door een belangrijke gift van de familie Kadman. En ten slotte was hij behalve voorzitter van het Genootschap, ook redacteur van het Israel Numismatic Bulletin. Uit deze opsomming blijkt hoe groot het aandeel was van Kadman in de fantastische bloei van de numismatiek in Israel. Dank zij het fundament door hem gelegd, zal deze bloei zich ongetwijfeld voortzetten.

BINNENLANDS NIEUWS

Veiling Schulman

Het Nederlandse gedeelte van deze veiling bevatte ditmaal niet de allerezelzaamste munten. Afgezien van enkele uitschieters die zéér hoog gingen (zoals een dubbele pronkdaalder van Philips II van Overijssel voor Hfl. 2700,—, taxatie Hfl. 600,—) zijn de prijzen van de normale stukken toch ook weer boven de prijzen van verleden jaar gekomen. Een dukaton tussen de Hfl. 75,— en Hfl. 100,—, een provinciale 3 gulden tussen de Hfl. 35,— en Hfl. 50,—, de gewone leeuwendaalder tussen Hfl. 35,— en Hfl. 40,—. Vooral ook de kleinere munten (duiten, oortjes, schellingen) waren hoog in prijs. Bij het koninkrijk zette de stijging zich nog verder voort. Willem I: 10, 5 en 3 gulden voor over de Hfl. 200,— (wij herinneren ons nog erg goed dat ze voor Hfl. 35,— moeilijk verkoopbaar waren). De rijksdaalders tussen de Hfl. 80,— en meer dan 200 gulden. Het stuivertje Willem II Hfl. 250,— aan een jeugdige verzamelaarster. Bij de afdeling Brabant was een St. Jans goudgulden van Jan II (III), waarvoor twee buitenlandse handelaren ieder een ongelimiteerde koopopdracht hadden. Tenslotte moest er toch een ophouden, en deze munt bracht op Hfl. 8500,— (taxatie Hfl. 2000,—) aan een Engelse handelaar.

Bij de zeer belangrijke series buitenlandse munten, speciaal Oostenrijk, Brunswijk, Italië, Spanje enz. was de belangstelling uit het buitenland zeer groot. Er waren meer dan 60 buitenlandse verzamelaars, museumafgevaardigden en handelaren (met commissies voor hun cliënten) overgekomen, terwijl de firma Schulman over de 700 opdrachten had uit te voeren, zodat vrijwel alle stukken vlot verkocht zijn.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam

(Secr.: Keizersgracht 448)

148e bijeenkomst op 18 december 1963 — Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus hield een lezing ter herdenking van 150 jaren onafhankelijkheid in ons land: „Oranje boven”. Ter illustratie was een klein tentoonstellinkje ingericht van documenten, pamfletten, staatskranten en anecdotische bijzonderheden uit deze veel bewogen dagen van onze geschiedenis.

149e bijeenkomst op 8 januari 1964 — Enkele leden vertelden deze avond iets over munten uit eigen collectie. De heer J. Vinkenburg toonde enkele zeer fraaie moderne sportpenningen van de Zwitser Jeanneret en tevens een merkwaardige lustrumpenning (1942!) van de school der Grafische Vakken te Utrecht, die zeer de aandacht trok.

150e bijeenkomst op 26 februari 1964 — Deze jubileumvergadering, opgeluisterd door de aanwezigheid van vertegenwoordigers van de kringen 's-Gravenhage, Brabant en Rotterdam, werd bijzonder feestelijk gevierd. Een uitgebreid programma werd afgewerkt. Allereerst werd de Erepunten van de kring Amsterdam uitgereikt in zilver aan de heer en mevrouw Schulman, die 150 maal gastvrijheid hebben verleend, in brons aan enkele bijzonder enthousiaste leden, de heren Vinkenburg, Van Erp, Van der Voort en — bij verstek — Jansen. Vervolgens hield de heer Schulman een kleine causerie over „De 7 kringen” en de belangrijke plaats die zij sedert de oprichting van de eerste kring in Amsterdam in 1947 zijn gaan bekleden.

Na een geanimeerde thee-pauze volgde een zéér moeilijke numismatische quiz, waarbij Dr. van der Wiel de 1e prijs won, de heren Beuth en Vinkenburg de 2e en 3e. Vervolgens werden door Dr. Van Gelder de prijzen uitgereikt voor de expositie-wedstrijd: er waren 19 door leden samengestelde tableaux ingezonden, waaraan meestal veel zorg was besteed. Op grond van de fraaie presentatie en de originele gedachte werd de 1e prijs in de wacht gesleept door Jhr. Elias, de 2e door de heer Jansen en de 3e door de heer Vinkenburg. Een humoristische voordracht van Dr. Zwager „Verzuchting van een leeuw” vormde een geestig en origineel besluit van een feestelijke avond.

Kring 's-Gravenhage

(Secr.: Zeestraat 71b)

143e bijeenkomst op 19 december 1963 — Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus sprak

onder de titel „Oranje Boven” over de penningen die vervaardigd werden naar aanleiding van het herstel van de onafhankelijkheid in 1813—1815. Hij toonde hiervan een fraaie reeks uit eigen collectie.

144e bijeenkomst op 22 januari 1964 — Drs. J. P. Guépin besprak een recent werk van A. R. Bellinger, *Essays on the Coinage of Alexander the Great*. Hij betoogde dat de conclusies van dit belangwekkende boek niet aanvaardbaar zijn, omdat uitgegaan wordt van een onjuiste chronologie.

145e bijeenkomst op 5 maart 1964 — Mej. Drs. G. van der Meer besprak een reeks Nederlandse penningen waarop betrekkingen tot Zweden van uiteenlopende aard tot uitdrukking komen. Na de pauze gaf de heer J. Schulman een nabeschuiving over de recente veiling, waarin hij vooral een verklaring naar voren bracht van de zo sterk opgelopen prijzen.

Kring Groningen
(Secr.: Nieuwe weg 12a)

80e bijeenkomst op 11 december 1963 — Onder vrij grote belangstelling hield Dr. J. Nijhoff het eerste gedeelte van zijn voordracht over „Oostenrijkse Thalers”. Zijn boeiende voordracht werd door een grote collectie op dit onderwerp betrekking hebbende munten opgeluisterd.

81e bijeenkomst op 21 januari 1964 — Op deze avond hield de Heer E. E. Puister een lezing over: „Muntverzamelaars door alle tijden”. De welgedocumenteerde voordracht werd door een groot aantal leden met zeer veel belangstelling beluisterd.

82e bijeenkomst op 19 februari 1964 — Dr. J. Nijhoff hield deze avond het tweede en tevens laatste gedeelte van zijn voordracht over „Oostenrijkse Thalers”. Door het bar koude weer was de belangstelling niet zo groot als bij het eerste gedeelte hierover. De thuisblijvers hebben heel veel gemist.

83e bijeenkomst op 4 maart 1964 — De Heer Jacq. Schulman was deze avond bij ons op bezoek. Hij begon de avond met een kleine numismatische bespreking, om vervolgens over te gaan tot het houden van een veiling. Als de Heer Schulman in Groningen komt is er altijd een zeer grote belangstelling en dit was nu natuurlijk ook weer zo. Op de medegebrachte munten werd grif en royaal geboden. Iedereen was na afloop van de veiling zeer tevreden, in het bijzonder onze penningmeester.

Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)
52e bijeenkomst op 10 december 1963 — Mevrouw Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta hield een lezing over Romeinse Munt-

portretten. Aan de hand van een aantal prachtige lichtbeelden vertoonde en vertelde spreekster een schat van gegevens over deze altijd weer fascinerende periode uit de geschiedenis.

53e bijeenkomst op 16 januari 1964 — De Heer Jac. Schulman sprak over de kwaliteit, d.i. de staat, van munten. Aan de hand van meegebrachte Griekse, Romeinse, Middeleeuwse, Provinciale en andere munten werd gewezen, waarop men speciaal dient te letten bij iedere soort, wanneer van een bepaalde kwaliteitsaanduiding wordt gesproken. Een facet van de numismatiek waarin wij eigenlijk maar weinig inzicht hadden. Na de pauze werd een uitgebreide documentatie gegeven van de gevelde munten en penningen.

54e bijeenkomst op 13 februari 1964 — Mevrouw Drs. G. van der Meer sprak over de Algemene Penningen van de Holtzhey's. Aan de hand van een grote hoeveelheid lichtbeelden werd getracht nader te preciseren aan wie van de beide Holtzhey's de verschillende penningen toegeschreven moeten worden.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Berg en Dalse weg 245, Nijmegen)

18e bijeenkomst op 30 januari 1964 — Rond de inleiding over het Gelderse wapen, welke werd gehouden door de heer J. Nijenhuis te Culemborg, ontspon zich al spoedig een geanimeerde discussie. Tal van bijzonderheden betreffende het hertogdom Gelre, zijn feodale heersers en zijn bewogen geschiedenis werden onder de loupe genomen.

Na de pauze vertelde de heer Nijenhuis nog iets over het slaan van Groningse munten in het munthuis te Culemborg. Tot slot vertoonde en besprak hij nog een origineel en een afslag van een penning van Floris (II) van Pallandt, Graaf van Culemborg.

19e bijeenkomst op 27 februari 1964 — In een aardige en boeiende causerie over de Psychologie van de Muntverzamelaar liet Dr. H. J. van der Wiel zijn licht schijnen over de drijfveren, die een mens maken tot een verzamelaar in het algemeen, en tot een verzamelaar van munten in het bijzonder. Het onderwerp gaf aanleiding tot tal van vragen, die door dr. van der Wiel op voortreffelijke wijze werden beantwoord. Een prettige discussie, waaruit veel wetenswaardigs naar voren kwam, besloot deze zeer geslaagde avond.

Kring Rotterdam
(Secr.: Mr. J. R. Voûte, Postbus 2)

13e bijeenkomst op 10 december 1963 — Drs. J. Vinkenburg uit Utrecht is deze avond bereid geweest ook de Rotterdammers eens een inzicht te geven in zijn uitgebreide kennis en zijn al even uitgebreide verzameling van

„de munten van Nederlands Oost-Indië, geslagen tijdens het V.O.C.". Een avond die zeer de moeite waard was.

14e bijeenkomst op 7 januari 1964 — Deze avond werd gevuld, enerzijds met een huishoudelijk gedeelte - de eerste jaarvergadering sedert de oprichting van de kring - en anderzijds met een onderlinge veiling. Hiervoor waren door de leden 76 munten van Nederland en Overzeese gebiedsdelen ingezonden die door onze voorzitter, Mr. P. ten Cate onder de hamer gebracht werden. De totale opbrengst bedroeg f 1.464,50, terwijl

de kas onze Kring een bedrag van f 97,10 ten goede gekomen is. Slechts enkele onbetekende stukken vonden geen koper. De Kring Rotterdam heeft thans 40 leden.

15e bijeenkomst op 4 februari 1964 — Ons lid Dr. H. J. van der Wiel ontpopte zich nu ook - na een recente reis naar Zuid-Afrika - als een groot kenner van de muntgeschiedenis van dat land en tevens als een bezitter van een aantrekkelijke collectie Zuid-Afrikaanse munten van de V.O.C. tot heden. Hij ontsloot voor de meesten onze een geheel nieuw gebied.

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL A.B.

Norrandsgatan 8—10
Stockholm 7

Box 7292
Schweden

Ankauf
Verkauf

MÜNZEN UND MEDAILLEN

ILLUSTRIERTE PREISLISTEN KOSTENLOS

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)
545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen
Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDEN, W. I.,

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische
artikelen en prijslijsten 14 /— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
1964 Edition in preparation.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England,
gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values"
gebrocheerd 16/—, linnen band 22/6.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations

Libraire numismatique

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

NUMISMATICA

ROMA

PIAZZA DI SPAGNA 35

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles
Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

DR. BUSSO PEUS

MÜNZENHANDLUNG

FRANKFURT AM MAIN

NEUHAUSZSTRASSE 13 — TEL. 592461

SPINK AND SON, LTD. *gevestigd sinds 1772*

FRAAIE MUNTEN EN PENNINGEN
NUMISMATISCHE BOEKEN ENZ.

Uitgever van het maandblad "Numismatic Circular"
Abonnementsprijs 12 sh. per jaar

5. 6 & 7 KING STREET — ST. JAMES'S — LONDON S.W.1.

Tel.: Whitehall 5275

Telegramadres: Spink, London

Israel Coins and Medals Co. Ltd.

11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israël.

CURRENT COINS
COMMEMERATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

N.V. KONINKLIJKE BEGEER VOORSCHOTEN (HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN
RIDDERORDEN EN ERETEKENEN
SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - **AMSTERDAM**
MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1961	f 20,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
Kaart Muntplaatsen van Nederland	f 5,—
(voor leden Genootschap f 4,—)	

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES
COINS AND MEDALS

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS 1

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leining van: Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

14e JAARGANG

No 3

JULI 1964

MODERNE NASLAGEN EN VERVALSINGEN VAN GOUDEN MUNTEN

Er is in de laatste jaren in de numismatische wereld heel wat te doen geweest over valse gouden munten en over naslagen.

De officiële internationale munthan-
del (AINP) was geschokt door de
grote omvang van deze zaak en door
het feit dat de valse munten door
banken en juweliers aan de man ge-
bracht werden. De verzamelaars wer-
den terecht achterdochtig nadat voor-
al in het begin velen er in gelopen
waren. Wat is de achtergrond van
deze zaak?

Een naslag is een munt, die in het
land van uitgifte door het officiële
munthuis met het oude jaartal wordt
nageslagen.

In Oostenrijk b.v. zijn met de be-
waarde officiële stempels geslagen:
het vier dukaten stuk en de dukaat
1915, de twintig en tien kronen 1892;
in Mexico de stukken van 2½ en van
2 pesos. Deze „officiële” naslagen
zijn van de originele stukken niet te
onderscheiden. Ze zijn natuurlijk al-
tijd FDC en in ongelimiteerde aantalen
te bestellen. Hoewel de AINP
tegen deze gang van zaken geprotes-
teerd heeft, is er niet veel aan te doen,
daar het officiële uitgiften zijn. Het
is een geluk dat men nog geen zeldza-
me jaartallen genomen heeft; stelt U
zich eens voor dat in Utrecht een tien
gulden Willem II, of een tien gulden
1892 zou worden nageslagen!

In Nederland kennen wij natuurlijk

de naslagen van de gouden ridders, die
onderscheiden worden van de echte
exemplaren door het muntmeester-
teken van dr. van Hengel en het
muntteken van Utrecht. Ook hier is
echter het gevaar groot, dat men door
onbekendheid met deze tekens de na-
slagen als antiek beschouwt. In een
Duitse veiling katalogus is er al eens
zo een opgedoken.

In Spanje heeft men iets dergelijks ge-
daan. Zoals wellicht bekend, komen

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor
Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor
Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin
Dr. H. H. Zwager
J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

¼ pagina f 50.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning
Amsterdam

op de gouden Spaanse munten twee jaartallen voor; het officiële jaartal in grote cijfers — laten we zeggen 1897 — en dan in de sterretjes naast het jaartal, mikroskopisch klein, het werkelijke jaar van uitgifte, b.v. 18-97 of 18-98. Nu heeft men onlangs deze stukken nageslagen met in de sterretjes het jaartal 19-63. Op zich zelf is dit volkomen korrekt, maar het gevaar bestaat dat de kleine jaartallen door slijtage verdwijnen. Het schijnt dat, mede door een protest van de AINP, deze naslagen gestopt zullen worden. Een van de argumenten was: als men zo iets eens met postzegels zou doen, wat zou er dan niet een internationale verontwaardiging losbreken!

Geheel anders staat het met de valse munten, die voornamelijk in Duitsland, Italië en het Nabije Oosten (Beyrout) gemaakt worden. We moeten hier een verschil maken tussen valse munten die als zodanig worden aangeboden, en valse munten die bedriegelijk als echt worden aangeboden. Alleen het laatste is strafbaar, immers, het nabootsen van antiekiteiten op zichzelf kan moeilijk strafbaar gesteld worden; dan zou bijvoorbeeld de handel in nieuw gemaakte stijlmeubelen onmogelijk worden. Maar het is duidelijk dat ook munten die als vals worden verkocht, de volgende keer als echt van de hand gedaan kunnen worden. Daarom moeten m.i. verzamelaars aangespoord worden geen munten te kopen waarvan zij weten dat zij vals zijn. Als er geen markt voor deze vervalsingen was, zou het vervaardigen natuurlijk ophouden. Laat men dan liever de nieuwe gouden penningen kopen, die thans overal (ook in ons land) geslagen worden om aan de goudhonger te voldoen.

Dezer dagen ontmoette ik een Zuid-Afrikaan die in Bonn geweest was en daar bij een zekere Schmidt terecht kwam. Hij vroeg naar ponden van Paul Kruger en het antwoord was:

„wij hebben ze momenteel niet, maar als U wilt dan maken wij ze voor U, zoveel U wilt”. Deze Schmidt is een bekende fabrikant, die een hele muntinstallatie heeft, waarmee hij ook bijvoorbeeld de zeldzame 20, 10 en 5 markstukken voortreffelijk heeft nagemaakt. In het begin liet hij deze door andere lieden verhandelen, voor hoge prijzen, later door middel van advertenties in grotere partijen. Tenslotte is hij aangeklaagd en in Duitsland veroordeeld op grond van het feit dat aangetoond kon worden dat hij in sommige gevallen op bedriegelijke wijze verborgen hield dat de munten niet echt waren.

Op het kongres van de AINP dat van 14 t/m 19 mei jl. in Londen gehouden is, werd besloten om tijdens het volgende kongres in 1965 te Parijs, dat tegelijkertijd gehouden zal worden met de herdenking van het honderdjarig bestaan van de Société Française de Numismatique, alle Numismatische Verenigingen in de wereld op te roepen samen de valsemunterij te bestrijden, terwijl er tevens een tentoonstelling van deze valse munten georganiseerd zal worden in samenwerking met vele muntkabinetten, waarvan enkele reeds hun medewerking hebben toegezegd. J. SCHULMAN

BINNENLANDS NIEUWS

Onder de talloze prachtige antiquiteiten, die in juni op de Antiekbeurs te Delft te zien waren, namen wederom de munten en penningen van Jacques Schulman N.V. een waardige plaats in; zij dragen er zeker toe bij deze verzamelmogelijkheid meer bekendheid te geven.

In het Amsterdams Historisch Museum „De Waag” wordt deze zomermaanden een tentoonstelling van gildezilver gehouden. Tussen de „Pronk der Gilden” is ook een aantal zilveren gildepenningen te zien.

PROEVE ENER CATALOGISERING VAN DE INDONESISCHE MUNTSLAG
1951-1961

1. a. 50 SEN
Vz. Kop met DIPA NEGARA ervoor en idem in arabisch schrift erachter.
Kz. INDONESIA, waarde en jaartal. Muntteken Mercuriusstaf, muntmeesterteken vis.
Cupro-nikkel (85 Cu/15 N); Diam. 20 mm. Kartelrand.
Muntplaats Utrecht. W. Raymond 1; R. S. Yeoman 5.
1952: 100.000.000
- b. Beschrijving als a, echter zonder munt- en muntmeestertekens op de Kz.
Muntplaats ? (Vermeld in Y. 5 jaar 1954, maar waarschijnlijk ten onrechte).
- c. Beschrijving als b, doch zonder „Dipa Negara” in arabisch schrift achter de kop.
Cupro-nikkel (75Cu/25N). *Muntplaats*: King's Norton, Birmingham. Y 5a.
1955: 15.000.000
1956: 11.000.000 (jaar 1955)
- d. Beschrijving als c.
Muntplaats: Kemajoran Baru (?). Y 5a.
1957: 1.500.000
1958: 24.977.653*
2. 50 SEN (nieuw type)
Vz. Adelaar (de Garuda) met wapen en INDONESIA.
Kz. REPUBLIK INDONESIA, waarde en jaartal.
Aluminium (97 A 1/3 ?). Diam. 30 1/2 mm. Kartelrand.
Muntplaats: Kemajoran Baru. Y. 7.
1958: 5.000.000
1959: 117.000.000
1960: 52.000.000*
1961: 28.000.000*
3. a. 25 SEN
Vz. Adelaar (de Garuda) met wapen en „Indonesia” in arabisch schrift.
Kz. INDONESIA, waarde en jaartal. Muntteken Mercuriusstaf, muntmeesterteken vis.
Aluminium (985 A 1/15 Magn.). Diam. 26 mm. Kartelrand.
Muntplaats: Utrecht. W. R. 2; Y. 4.
1952: 200.000.000
- b. Beschrijving als a, doch op de Vz. INDONESIA in latijns schrift; op de Kz. geen munt- en muntmeestertekens.
Muntplaats: Wenen. Y. 6.
1955: 25.767.632
1956: 74.232.368 (jaar 1955)
- c. Beschrijving als b.
Muntplaats: Kemajoran Baru (?). Y. 6.
1957: 41.020.000
1958: 46.020.000*
1959: 13.752.926*
4. a. 10 SEN
Beschrijving als 3 a.
Aluminium. Diam. 23 1/2 mm. Kartelrand.
Muntplaats: Utrecht. W. R. 3; Y. 3.
1951: 250.000.000
- b. Beschrijving als a, doch zonder munt- en muntmeestertekens op de Kz.
Muntplaats: Hamburg/München.
1954: 50.000.000 (Hamburg)
1954: 50.000.000 (München)
- c. Beschrijving als b, doch op de Vz. INDONESIA in latijns i.p.v. arabisch schrift.
Muntplaats: Kemajoran Baru (?) Y. 3 a. (Vgl. *Whitman's Numismatic Journal*, april

1964, p. 33).

1957: 100.000.000
1959: 2.247.980*

5. a. 5 SEN

Vz. „Indonesia 5 sen” in arabisch schrift.

Kz. INDONESIA, jaartal en waarde; muntteken Mercuriusstaf, muntmeesterteken vis

Aluminium. Centraal gat van 4 mm; diameter 22 mm. Gladde rand.

Muntplaats: Utrecht. W. R. 4; Y. 2.

1951: 200.000.000

b. Beschrijving als a, echter zonder munt- en muntmeestertekens op de Kz.

Muntplaats: Stuttgart.

1954: 50.000.000

6. 1 SEN

Vz. „Indonesia 1 sen” in arabisch schrift.

Kz. als van 5 a.

Aluminium. Centraal gat van 3½ mm; diameter 18 mm. Gladde rand.

Muntplaats Utrecht. W. R. 5; Y. 1.

1952: 100.000.000

De in dit overzicht opgenomen gegevens zijn, behalve uit de reeds daarin genoemde bronnen, verkregen uit *U. S. Mint Reports 1957/61*, de *Muntverslagen* van 's-Rijks Munt te Utrecht van 1951 en 1952, en uit de door de I.C.I. te Birmingham, de Hamburgische Münze, het Oest. Hauptmünzamt te Wenen verstrekte inlichtingen.

*. Deze munten zijn door de auteur niet gezien.

F. J. BINGEN

Nrs. 1a, 3a, 4a, 5a.

KON. NED. GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

De jaarvergadering werd op 13 juni gehouden te Amsterdam. Na een bezoek aan de tentoonstelling „Pronk der gilden” in het Historisch Museum De Waag, kwam men bijeen in het gebouw van de Kon. Ned. Akademie van Wetenschappen (Trippenhuys). Na goedkeuring van de notulen worden tot lid van het Genootschap benoemd: J. Bergers te Zwijndrecht, W. G. Dolleman Jr te Arnhem, J. P. Duin te Amstelveen, mej. J. R. de Jong te 's-Gravenhage, E. Schaaf te Menaldum en mej. S. W. Wittop Koning te Amsterdam. De voorzitter, Dr. P. Schlemper, die aan de beurt van aftreden is, wordt bij acclamatie als zodanig herkozen.

De secretaris brengt een kort jaarverslag over 1963 uit, waarin hij wijst op de mindere sterke groei van het ledental dan de laatste jaren te zien geweest is, en op de onrustbarende stijgende kosten van de publicaties, die zowel voor de leden als voor het aanzien van de Nederlandse numismatiek van het grootste belang zijn. Ook de penningmeester wees in zijn financieel verslag op dezelfde moeilijkheden. Het jaar 1963 moest met een nadelig saldo worden afgesloten en, indien de inkomsten niet aanzienlijk verhoogd worden, moet voor de volgende jaren op aanzienlijk groter tekorten worden gerekend. Het verslag wordt nadat de kascommissie een gunstig rapport heeft uitgebracht goedgekeurd en aan de penningmeester wordt decharge verleend. Hierop wordt de begroting voor het lopende jaar als volgt goedgekeurd, waarbij aangetekend wordt, dat het voor het Jaarboek uitgetrokken krediet onvoldoende zal blijken.

Contributies	f. 3.500,—
Verkoop publicaties	„ 1.000,—
Rente	„ 150,—
	f. 4.650,—
Jaarboek 1963	f. 4.000,—
Geuzenpenning	„ 400,—
Algemene onkosten	„ 250,—
	f. 4.650,—

In aansluiting op deze financiële discussie wordt het bestuursvoorstel de contributie met ingang van 1965 te brengen op f. 25,— per jaar behandeld. Dit wordt na een zeer korte bespreking door de vergadering met algemene stemmen aanvaard. Het bestuur wordt tevens gemachtigd de verkoopprijzen van het Jaarboek voor leden en niet-leden dienovereenkomstig te verhogen.

Nadat bij de rondvraag een aantal vragen zijn beantwoord, wordt tenslotte meegedeeld, dat de najaarsvergadering op 24 oktober te Burg-Steinfurt gehouden zal worden.

Na de huishoudelijke vergadering krijgt Drs. A. C. Haak het woord voor een voordracht „Leden van de Koninklijke Akademie als muntverzamelaars”. D. J. van Lennep — vader van de romanschrijver — legde als eerste bibliothecaris ca 1820 de grondslag van de collecties door de aankoop van Romeinse munten. Een grote uitbreiding onderging de collectie in 1843 toen H. J. Hoeufft zijn verzameling Griekse en Romeinse munten, met de kast die nog in het gebouw staat, aan de Akademie vermaakte. Europese vermaardheid door zijn baanbrekend werk verwierf tenslotte J. P. Six, die de verzameling catalogiseerde en talrijke Akademievoordrachten over Griekse numismatiek hield. Na afloop werd de verzameling bezichtigd.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

De 39e algemene vergadering werd op 28 april 1964 gehouden in het Kon. Penningkabinet. Voorafgaand aan de huishoudelijke besprekingen hield drs. J. P. Guépin naar aanleiding van de tentoonstelling „Edele Stenen” een inleiding „Naar een vereniging voor gemmenkunst?”. Hij schetste de ontwikkeling van de steensnijkunst van de vroege oudheid tot de 19e eeuw en kwam tot de konklusie dat deze sterk traditioneel gebonden kunst zich nauwelijks leent als expressievorm voor de huidige kunstenaars.

In de huishoudelijke vergadering bracht de secretaris-penningmeester verslag uit over het jaar 1963. Hij kon een zeer verheugende groei van het ledental constateren, dat dankzij de intensieve propaganda actie gestegen is van 211 tot 320 bij het begin van het jaar (en inmiddels verder gegroeid). Zijn financieel verslag, waaruit bleek dat het verenigingsjaar met een klein batig saldo kon worden afgesloten, werd goedgekeurd, waarna hem décharge werd verleend met dankzegging voor zijn accuraat beheer. De aftredende bestuursleden Jhr. A. C. von Weiler, de heer J. Wils en Dr. H. Enno van Gelder werden herkozen, terwijl het bestuur werd uitgebreid met de heer L. C. Boogerd.

Op voorstel van het bestuur werd een wijziging in het huishoudelijk reglement aangebracht. Art. 4 lid 2 wordt thans gelezen: „Niet-leden in binnen en buitenland kunnen penningen der Vereniging kopen tegen een prijs, liggende tenminste 40% boven die geldende voor de leden. Deze prijs wordt van geval tot geval door het bestuur vastgesteld”.

Art. 6 lid 2 vervalt. De tekst van het gewijzigde reglement zal t.z.t. worden vermenigvuldigd.

Uit de begroting 1964 blijkt dat in dit jaar twee penningen door de Vereniging zullen worden uitgegeven. De eerste penning is de verschenen Shakespeare penning van prof. V. P. S. Esser. Voor een tweede penning is opdracht gegeven aan de medailleur J. Snoeck. Bij de bespreking van de begroting werd tevens vastgesteld, dat deze in de toekomst in de agenda zal worden opgenomen en aan de goedkeuring van de jaarvergadering onderworpen.

De nieuwe penning, die inmiddels aan de leden is toegezonden, werd gemaakt ter gelegenheid van de alom herdachte 400ste geboortedag van Shakespeare.

Het is een bronzenpenning, diameter 55 mm., gegoten naar modelé's van prof. V.P.S. Esser.

PUBLICATIES

A. C. Haak, *Gold Coins of the Royal Netherlands Academy*, (1964), 51 p., f 7,50.

Onder bovenstaande titel is zojuist als afzonderlijke publikatie van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen te Amsterdam een fraai uitgevoerde katalogus verschenen van de gouden griekse en romeinse munten in de kollektie van de Academie.

Na een inleiding, waarin een summier overzicht wordt gegeven van het muntwezen in de klassieke- en postklassieke tijd, gaat de schrijver in op verschillende bekende nederlandse numismaten en collectioneurs uit de 17-19e eeuw en hun verzamelingen antieke munten.

Bij de daarop aansluitende beschrijving van de stukken in de Academie valt vooral de nadruk op de vele imitaties onder de romeinse munten, voor het merendeel vervaardigd door de befaamde 19e eeuwse vervalsers Becker. Diens leven en activiteiten worden daarom uitvoerig behandeld.

Het tekstgedeelte wordt besloten door een bibliografie, waarna afbeeldingen volgen van alle munten; de duidelijkheid daarvan wordt helaas niet vergroot door de gouden strip, waarop ze zijn afgedrukt.

JOH. S. BOERSMA

A. Delmonte, *Le Bénélux d'or / De gouden Benelux*, Repertorium van de gouden munten geslagen in het gebied van de voormalige Nederlanden, Amsterdam, J. Schulman, 1964, 207 p., 33 Pl., f 50.— plus f 1.— portokosten.

Met het verschijnen van algemene handboeken voor de numismatiek zijn wij in Nederland niet verwend geweest.

Verkade's Muntboek „Van de Pacificatie van Gent (1576) tot 1848”, verscheen in 1848, en het standaardwerk in 9 delen van Van der Chijs „De munten van de vroegste tijden tot aan de Pacificatie van Gent”, verscheen geleidelijk in de jaren 1851—1866.

Wanneer we afzien van enkele monografieën, waarvan het verschijnen in 1874 van De Voogt's „Geschiedenis van het Muntwezen der Verenigde Nederlanden I, Provincie Gelderland” als het belangrijkste kan worden aangemerkt, dan moet men bijna honderd jaar wachten op het verschijnen van nieuwe standaardwerken. Weliswaar heeft Luit-Kol. A. van der Wiel vóór de tweede wereldoorlog een nieuwe beschrijving van de munten der Republiek ter hand genomen en is zijn manuscript na zijn overlijden ter afwerking en voortzetting bij het Koninklijk Penningkabinet gedeponeerd, maar het lijkt wel, dat het daar ter ruste is gelegd. De ridder, die dit Doornroosje uit haar schijnbare sluimer zal wekken heeft zich nog niet opgemaakt om zich een weg te banen door de doornige haag van het perfectionisme, dat aan wetenschappelijke arbeid gebonden is.

Na de tweede wereldoorlog verschijnt van de hand van Jacques Schulman in 1946 het „Handboek van de Nederlandsche Munten van 1795—1945” dat in 1962 een herziene (en tot 1961 aangevulde) tweede druk beleefde. Dit werk, dat in de donkere dagen van de Duitse bezetting was geschreven (à chaque chose malheur est bon), ondervond een bijzonder succes en stimuleerde in belangrijke mate de belangstelling in de vaderlandse numismatiek van talloze oude en nieuwe verzamelaars.

Vanzelfsprekend werd deze belangstelling ook bevorderd door de muntvorming ingevolge de Muntwet 1948, waarbij in de loop van de daarop volgende jaren het vóór 1948 in omloop zijnde zilveren, bronzen, nik-

kelen en zinken geld werd ingetrokken. De inlevering van dit geld gaf velen aanleiding om daarvan de beste exemplaren uit te zoeken en daarvan verzamelingen aan te leggen, een verschijnsel dat zich ook bij het intrekken van de provinciale munten door de invoering van de Muntwet 1847 heeft voorgedaan. Daarnaast veroorzaakten de toeneming der welvaart, het zoeken naar hobbies voor vrije tijdsbesteding en de angst voor inflatie en ongekeerde activiteit op het numismatische terrein.

In 1960 verscheen het prachtige standaardwerk van Dr. H. Enno van Gelder en Marcel Hoc „Les monnaies des Pays-Bas, bourguignons et espagnols, 1434—1713”, dat op een van Verkade en van der Chijs afwijkende methode — indeling niet naar de provincies maar naar de vorsten — een schitterend overzicht geeft van de muntslag van de Bourgondische vorsten in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, waarbij iedere muntsoort volledig wordt beschreven. Daarnaast verschijnen in 1961 en de volgende jaren de muntboeken voor de Zeven Verenigde Provinciën van P. C. De Vries, te weten: „Holland en Zeeland” en met Dr. H. J. van der Wiel: „Gelderland en Utrecht” en „Westfriesland en Overijssel”. De Vries deed met deze uitgaven een moedige poging om de Nederlandse verzamelaars, voor wie een „Verka-de” niet zo gemakkelijk bereikbaar is, een nieuwe reeks eenvoudige en praktische muntboeken te geven, die niet alleen de munttypen opsomden, maar ook overzichten van de jaartallen, munttekens en muntmeestertekens verschafte. Ondanks de kritiek, die van wetenschappelijke zijde bij het verschijnen van het eerste deel werd geleverd, vond het werk snel zijn weg naar de verzamelaars; dit deel is reeds geruime tijd uitverkocht. De Vries heeft bij het tweede en derde deel met de geleverde kritiek rekening gehou-

den, zodat deze delen o.m. door de actieve medewerking van Dr. H. J. van der Wiel beter en vollediger geworden zijn. Met belangstelling mag de verschijning van verdere delen worden tegemoetgezien.

En thans is dan verschenen „De Gouden Benelux”. Uiterlijk ziet het er uit als het kloeke werk van Van Gelder-Hoc: dus goed verzorgde druk, fraaie stevige band, uitstekende reproducties (33 platen). Het geeft een opsomming van alle gouden munten die in het gebied van de Benelux zijn geslagen. De schrijver rekent onder de Benelux ook Artois, Bourgogne (Franche-Comté) en Cambrai, waartegen uit numismatisch oogpunt geen bezwaar bestaat. Wat vreemder is het, dat ook de gouden munten van het prinsdom Oranje en zelfs de unieke zilveren daalder van Willem de Zwijger van 1560 zijn opgenomen.¹⁾ Het boek is evenals de Benelux tweetalig, maar de Nederlandse taal is bij de Frans-spreekende provincies weggelaten, terwijl de beschrijving der munten eenvormig in het Frans is gehouden. De schrijver grijpt ver terug in de geschiedenis en begint bij de gouden munten van het gallische tijdvak en komt dan via de Merovingers en Carolingers tot de munten van de afzonderlijke delen der Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden, vervolgens van de Bataafse Republiek, Koninkrijk Holland en Napoleon I, het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk België. Het boek omvat verder de gouden afslagen (ook voor Oost en West) en de vele proefslagen van België incl. de Congo. Drie registers van personen, muntnamen en landen en plaatsen, en twee kaarten vergemakkelijken de raadpleging.

Het komt mij voor dat met dit werk

¹⁾ Dit soort „dichterlijke vrijheden” komen ook in Schulman's Handboek voor: in de eerste druk rekent S. tot Nederlandse munten de te Utrecht geslagen munten van Luxemburg, Dantzig en Polen; in de tweede druk het Esperanto-geld.

Delmonte een zeer nuttig handboek heeft geschreven, dat alle aanbeveling verdient. Het is overzichtelijk en vanuit de praktijk der numismatiek geschreven. Munttekens of muntmeestertekens zijn b.v. alleen aangeduid als het nodig is om belangrijke verschillen te signaleren. Dit is eveneens het geval met opschriften of omschriften op de munten. De jaartallen en de graden van ev. zeldzaamheid zijn alle aangeduid. Of de opsomming volledig is zal in de toekomst moeten blijken; reeds thans bleek mij, dat bij no. 967 Utrecht (Grote gouden rijder) de jaartallen 1620 en 1621 waren uitgevalen. De gouden munten, die in Schulman's Handboek zorgvuldig zijn beschreven, zijn naar mijn indruk wat te summier opgesomd, al wordt wel een nieuwe vondst vermeld (dubbele dukaat Utrecht 1795).

Een en ander neemt niet weg, dat hier een belangrijk werk aan de Nederlandse en Belgische numismatiek is toegevoegd dat de gebruikers de gelegenheid geeft om in één boek bijeen te vinden, waarvoor men anders een gehele bibliotheek nodig zou hebben.

Rotterdam, Mei 1964. P. TEN CATE

Deze zomer wordt in het Tropen Museum te Amsterdam een archeologische tentoonstelling gehouden, getiteld *De Wereld van de Bijbel*. Men heeft getracht zoveel mogelijk door originele voorwerpen de achtergrond van de bijbel te belichten.

De munten, die door het Penningkabinet geleend zijn, vormen een belangrijk deel van de tentoonstelling, zoals ook uit de katalogus blijkt, waarin alle exemplaren uitgebreid worden beschreven. De tentoonstelling wordt in de winter 1964-5 in het Centraal Museum te Utrecht opgesteld, en gaat in het voorjaar naar het Rijksmuseum Twenthe te Enschede.

KON. PENNINGKABINET

Ter gelegenheid van het Zevende Internationaal Congres voor Genealogie en Heraldiek, dat van 20 tot 26 juni te 's-Gravenhage is gehouden, werd een aantal vitrines in de tentoonstellingszaal gewijd aan heraldische onderwerpen.

Uit het zeer grote aantal munten, waarop sedert de 13e eeuw wapens voorkomen als hoogheidsteken van de muntgerechtigden, werd een keuze uitgelegd. Deze omvat enerzijds een reeks munten van alle vorsten en heren — voorzover zij wapens erop hebben geplaatst — die in de latere middeleeuwen en in de vroege moderne tijd in ons land hebben gemunt; anderzijds voorbeelden van de door gewesten en steden op hun geldstukken afgebeelde wapens, die in de loop van de tijd meermalen gewijzigd werden.

Op penningen is het gebruik van wapens uiteraard meer beperkt tot zich speciaal daartoe lenende reeksen. Een aantal Nederlandse penningen geslagen bij politieke gebeurtenissen bezigt wapens als symbolen van de erbij betrokken landen of vorsten. Zeer algemeen is uit de aard der zaak het gebruik van wapenschilden op familiepenningen, waarvan een aantal voorbeelden van uiteenlopende stileringswijzen zijn uitgekozen. Meer officieel is ten slotte het karakter van de wapens die voorkomen op de van overheidswege uitgegeven provinciale landdagpenningen, stedelijke vroedschapspenningen, erepenningen van de Staten-Generaal en jubileumpenningen van corporaties.

De reeks werd gecompleteerd met een aantal stukken uit de verzameling zegelstempels van officiële lichamen en particuliere personen.

Deze expositie blijft evenals de tentoonstelling „Edele stenen”, waarover in het vorige nummer werd bericht, tot het najaar geopend.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

151e bijeenkomst op 11 maart 1964 — Dr. H. Enno van Gelder hield een lezing getiteld: „Inflatie in de 15e eeuw”. Lichtbeelden van belangrijke stukken uit de collectie van het Penningkabinet waren ter illustratie aanwezig, waaruit duidelijk naar voren kwam hoe een wisseling van type meestal het begin vormde van een inflatie.

152e bijeenkomst op 8 april 1964 — De heer L. S. Beuth hield in Amsterdam de première van zijn „Jachtverhalen”. Verrassende ont-hullingen, vooral i.v.m. het prijsniveau, hiel-den de toehoorders zeer geboeid.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

146e bijeenkomst op 1 april 1964 — Dr. H. Enno van Gelder hield een voordracht met lichtbeelden getiteld „Inflatie in de 15e eeuw”. Hij zette uiteen, dat een sterke munt-ontwaarding de Bourgondische Nederlanden teisterde tijdens het woelige begin van de re-gering van Philips de Schone (vooral 1485-1489). In deze inflatie blijkt het muntwezen van de omliggende gewesten, o.a. het Sticht Utrecht en de stad Groningen, meegesleept te zijn. De gemeenschappelijke aanmuntingen van de Overijsselse steden in 1479 en 1488 kunnen als een verdediging hiertegen be-schouwd worden.

147e bijeenkomst op 23 april 1964 — De heer Lod. S. Beuth diste „Jachtverhalen” op, die een indruk gaven van de zeer uiteenlo-pende bronnen waaruit hij zijn omvangrijke numismatische verzameling heeft samenge-steld.

Kring Groningen
(Secr.: Nieuweweg 12a)

84e bijeenkomst op 14 april 1964 — De heer A. Börger sprak deze avond over „Muntge-wichten”. Aan de hand van het boekje over „Nederlandse Gewichten” en van de door hem getoonde muntgewichtdozen, vertelde hij ons zeer veel bijzonderheden over deze zo weinig beoefende tak van de numismatiek.

85e bijeenkomst op 27 mei 1964 — De heer M. J. van der Voort hield op deze laatste bijeenkomst van dit seizoen zijn lezing over „Een bezoek aan de Hermitage te Lenin-grad”, waarin hij vertelde van de vele nu-mismatische schatten die dit reusachtige mu-seum herbergt.

Kring Limburg
(Secr.: St. Hubertuslaan 25)

41e bijeenkomst op 28 dec. 1963 — Op deze bijeenkomst had een vrij druk bezochte ruil-beurs plaats.

42e bijeenkomst op 1 febr. 1964 — Ook nu werd in het Bonnefantenmuseum een ruil-beurs gehouden.

43e bijeenkomst op 29 febr. 1964 — De heer J. H. Evers hield een voordracht getiteld: „Vervalsers en vervalsingen”. Spreker liet zien hoe vanaf de renaissance de bloei van het verzamelen van munten het vervalsen in de hand heeft gewerkt. Hij lichtte zijn be-toog toe met exemplaren van de meest be-roemde vervalsers. Een klein gehoor luister-de geboeid naar de spreker.

44e bijeenkomst op 4 april 1964 — De heer J. Aerts vertoonde een door hem zelf ver-vaardigde film over een reis naar het Mid-den Oosten en toonde eveneens enkele Ro-meinse denarii die hij daar had gekocht.

45e bijeenkomst op 25 april 1964 — Dr. H. J. van der Wiel sprak over de psychologie van de muntverzamelaar. Spreker ging de drijfveren na die de mens aanzetten tot het verzamelen. Talrijke aanwezigen luisterden met belangstelling toe.

Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

55e bijeenkomst op 12 maart 1964 — De heer P. J. Soetens, conservator van De Ne-derlandse Bank, Amsterdam, hield een voor-dracht over „150 jaar Nederlands Bankpa-pier”, een uiterst interessant onderwerp, waarover wij eigenlijk helemaal niets wisten.

56e bijeenkomst op 9 april 1964 — Op deze jaarlijkse bijeenkomst vertelden eigen leden een en ander aan de hand van haar/hun col-lectie. Deze leden waren: Dr. A. C. J. Mul-der, *De ducaat*; P. W. Meyer, *Noodmunten van Westfalen*; H. J. van Woensel, *Nood-geld op de Rijnvaart*; P. G. M. Verbiest, *Britannia figuren op Engelse munten*; Mej. A. M. Vermeulen, *Een Romeinse munt-vondst?*; Mej. H. D. Plancken, *Een penning van François Villon*; Dr. J. P. van Erp, *En-kele oude duitse portretpenningen*; b. *Een houtgesneden penning*; c. *Gegraveerde pen-ning van Adrianus Lommelin (1e helft 17e eeuw)*; Dr. P. Schlemper, *Grafpenningen*.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Berg en Dalse weg 245, Nijmegen)

20ste bijeenkomst op 25 maart 1964 — Op deze avond vroeg Mej. Drs. G. van der Meer de aandacht van de leden voor de oudste Nederlandse numismatische literatuur. Met

enkele kenmerkende exemplaren uit de bibliotheek van het K.P.K. verduidelijkte Mej. van der Meer haar leerzame voordracht. Daarnaast kwamen ook uit het particuliere bezit van enkele leden een paar interessante boeken ter tafel.

Kring Rotterdam

(Secr.: Mr J. R. Voûte, Postbus 2)

16e bijeenkomst op 3 maart 1964 — Dr H. Enno van Gelder sprak over „Oorden en duiten”; niet alleen de koperaanmuntingen van de Republiek kwamen ter sprake, maar

ook die van omliggende landen werden behandeld. Een zoals gebruikelijk fraaie collectie van het Penningkabinet illustreerde het besprokene.

17e bijeenkomst op 7 april 1964 — Aan de hand van een deel van zijn verzameling belichtte de heer H. K. Berghuijs ons de muntgeschiedenis van Deventer. De talrijke aanwezigen kwamen onder de indruk van de numismatische rijkdom van een stad als Deventer.

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL A.B.

Norrländsgatan 8—10
Stockholm 7

Box 7292
Schweden

Ankauf
Verkauf

MÜNZEN UND MEDAILLEN

ILLUSTRIERTE PREISLISTEN KOSTENLOS

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israël.

BELANGRIJKE VEILING

VAN MUNTEN EN PENNINGEN
O.A. GROTE NEDERLANDSE COLLECTIE

SLUITINGSDATUM INZENDINGEN 31 JULI 1964

*De veiling zal in het najaar te Den Haag plaats vinden,
datum wordt nog nader bekend gemaakt*

J. C. A. LOON

Erkend Numismaat

HAAGWEG 150
RIJSWIJK (DEN HAAG)

TEL. (070) 980665' Bgg. 119225

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDEN, W. I.,

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische
artikelen en prijslijsten 14 /— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
1964 Edition in preparation.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England,
gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values"
gebrocheerd 16/—, linnen band 22/6.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations

Librairie numismatique

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

NUMISMATICA

ROMA

PIAZZA DI SPAGNA 35

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles
Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

DR. BUSSO PEUS

MÜNZENHANDLUNG

FRANKFURT AM MAIN

NEUHAUSZSTRASSE 13 — TEL. 592461

SPINK AND SON, LTD. *gevestigd sinds 1772*

FRAAIE MUNTEN EN PENNINGEN
NUMISMATISCHE BOEKEN ENZ.

Uitgever van het maandblad "Numismatic Circular"
Abonnementsprijs 12 sh. per jaar

5. 6 & 7 KING STREET — ST. JAMES'S — LONDON S.W.1.

Tel.: Whitehall 5275

Telegramadres: Spink, London

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

N.V. KONINKLIJKE BEGEER VOORSCHOTEN

(HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN

RIDDERORDEN EN ERETEKENEN

SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - **AMSTERDAM**

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1961	f 20,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
Kaart Muntplaatsen van Nederland	f 5,—
(voor leden Genootschap f 4,—)	

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES
COINS AND MEDALS*

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS 1

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn. Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

14e JAARGANG

No 4

OKTOBER 1964

KONVENTIE EN ORIGINALITEIT IN DE PENNINGKUNST

Toen de penningkunst in de 15e eeuw ontstond, dacht men er nog niet aan, om bepaalde historische gebeurtenissen door een penning te vereeuwigen. De opdrachtgever werd geleid door dezelfde motieven, die hem ertoe brachten een portret van zichzelf te laten schilderen. Het voordeel van een penning was dan, dat deze gemakkelijk te vermenigvuldigen was, zodat hij er exemplaren van aan zijn vrienden kon sturen. In de 16e eeuw begon het accent echter te verschuiven en

werden hoe langer hoe meer penningen ter gelegenheid van een bepaald voorval vervaardigd. In de 18e eeuw was dit zelfs zozeer regel, dat de bekende penningkundige Gerard van Loon, wiens „Beschryving der Nederlandsche Historipenningen” in 4 delen tussen 1723 en 1731 uitkwam (de naam historiepenning duidt het karakter ervan al aan), zich niet voor kon stellen, dat een penning zonder een historische aanleiding geslagen zou zijn en

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE

van het Kon. Ned. Genootschap voor
Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor
Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin
Dr. H. H. Zwager
J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

¼ pagina f 50.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning
Amsterdam

*Rune Karlzon, moeder met haar dochttertje,
(1962) br., 65 × 75 mm, gegoten.*

bij penningen, zonder nadere aanduiding van een historisch feit, draaide hij zich in allerlei bochten, om toch een geschiedkundige verklaring voor het ontstaan ervan te bedenken.

Tot de 19e eeuw werden de penningstempels (na de 16e eeuw komen bijna uitsluitend slagpenningen voor) met de hand gesneden door de medailleur, die vaak een groot kunstenaar was. Toen in de 19e eeuw machines werden uitgevonden die de tempels konden snijden, werden de medailleurs meer en meer knappe vaklieden, aan wie de inspiratie voor het maken van kunstwerken ontbrak. In deze tijd ontstaan talrijke gelegenheidspenningen met uiterst konventionele voorstellingen vol versterde symboliek. De penning werd hoe langer hoe funktioneler, totdat in de 2e helft van de 19e eeuw in Frankrijk een opleving van de penningkunst tot stand kwam, die overal navolging vond. Kunste-

naars zagen in de penning opnieuw een middel tot expressie en zo ontstonden er prachtige penningen, die werkelijk kunstvoorwerpen waren. Daarnaast bleef de produktie van konventionele gelegenheidspenningen aanhouden en nog steeds worden ook nu nog veel penningen gemaakt in opdracht van officiële instanties of partikuliere instellingen, die van een ontstellend gebrek aan originaliteit blijk geven. Qua idee en uitvoering zouden deze, soms technisch knap gemaakte penningen, evengoed in de vorige eeuw vervaardigd kunnen zijn. Men denkt nog te vaak, dat de enige mogelijkheden liggen in de afbeelding van het gebouw, waarin een jubilerende instantie gevestigd is, of in een konventioneel portret van de stichter van een instelling of vereniging. Gelukkig zijn er, vooral in de laatste 10 jaar, meer en meer gunstige uitzonderingen te konstaten geweest.

*Eugen Erhardt, Vera, 1950
br., 81 mm., gegoten*

Bij zijn aankopen van moderne penningen streeft het Koninklijk Penningkabinet ernaar een zo representatief mogelijke selectie uit het vele, dat ieder jaar uitgegeven wordt, bijeen te brengen. Bij de Nederlandse penningen wordt in de eerste plaats gelet op de artistieke kwaliteit, maar ook minder mooie penningen van de hierboven beschreven konventionele soort, die ter gelegenheid van een gebeurtenis van algemeen belang gemaakt zijn, worden aangekocht. Daarnaast wordt ernaar gestreefd van iedere medailleur enkele kenmerkende exemplaren te verwerven. Het spreekt van zelf, dat bij buitenlandse penningen veel sterker geselecteerd moet worden. Alleen van enkele op de voorgrond tredende medailleurs van ieder land, waar een werkelijke penningkunst bestaat, kunnen enkele goede stukken worden gekocht. Het is echter niet zo gemakkelijk, om op de hoogte te blijven van wat er in het buitenland verschijnt, temeer, daar de meeste numismatische bladen nauwelijks aandacht aan de penningkunst schenken en hoogst zelden moderne penningen publiceren.

Een goede gelegenheid om kennis te nemen van de laatste ontwikkelingen bieden de internationale F.I.D.E.M. tentoonstellingen, die om de 2 jaar, telkens in een ander land, gehouden worden. Het blijkt dan echter vaak heel moeilijk te zijn om te weten te komen, waar men de stukken, die men zou willen kopen, bestellen kan. Dit bezwaar bestond niet bij de laatste tentoonstelling, die in 1963 plaats vond in Den Haag en het Penningkabinet heeft deze kans dan ook aangegrepen, om zijn kollektie buitenlandse penningen aan te vullen. Uit Zweden werden 6 exemplaren aangekocht, waarvan hier enkele geïllustreerd worden, omdat zij zo'n goed voorbeeld zijn van de mogelijkheden van de moderne penningkunst. Gedeeltelijk zijn deze voor een speciale gelegen-

heid vervaardigd, voor een ander deel zuiver voor het genoegen van de medailleur, maar alle getugen zij van originaliteit en inspiratie.

De Zweedse penningkunst heeft vandoord op een hoog peil gestaan en ook in de 20e eeuw zijn er in iedere generatie een aantal medailleurs op de voorgrond getreden, die vernieuwend gewerkt hebben. Tot de generatie, die na de 1e wereldoorlog naar voren kwam behoort Eugen Erhardt (geb. 1889), van oorsprong een Duitser, maar sinds 1932 in Zweden gewestigd. In dat jaar kreeg hij n.l. een opdracht ter gelegenheid van de Gustaaf Adolf-herdenking. Met een prachtige serie van 48 penningen, gelegenheidspenningen op hun best, vrij van iedere konventionaliteit, heeft hij voorgoed zijn roem gevestigd. Nog steeds is de nu 75-jarige kunstenaar werkzaam. Hij beoefent uitsluitend de penningkunst en niet daarnaast de beeldhouwkunst, in tegenstelling tot de meeste moderne medailleurs. Aan iedere penning wordt door hem de uiterste zorg besteed, niet alleen aan de voorbereidende schetsen en modellen, maar ook aan de nabewerking na het gieten (op 2 na zijn al zijn penningen gego-

Eugen Erhardt, de schilder Isaac Grünewald, (1945), br. 29 mm, gegoten

ten) en de patinerings van ieder afzonderlijk exemplaar. Er bestaan hierdoor maar weinig exemplaren van ieder van zijn meesterwerken en het Penningkabinet prijst zich dan ook gelukkig, dat Erhardt 2 penningen heeft willen afstaan, die hier gereproduceerd worden. Men moet deze penningen in de hand houden om hun schoonheid ten volle te kunnen waarderen. Het subtiële lijnenspel en de kleur van het patine komen op een foto niet voldoende tot uitdrukking. Na deze penningen, die niet voor een speciale gelegenheid vervaardigd zijn, volgt nu een voorbeeld van een onkonventionele penning, die als herinnering aan de opening van een filiaal van Svenska Handelsbanken te Linköping in 1963 geslagen is (door de fabrikant Sporrang & Co. geschonken aan het Penningkabinet). De medaille is Olle Adrin (geb. 1918), die op de FIDEM tentoonstelling velen verraste en ook onthutste met zijn experimenten op penninggebied, in lood en meta-acrylaat. In het algemeen was men het er wel over eens, dat dit geen penningen meer waren, meer veeleer kleinplastieken. Hij heeft echter ook

een aantal aan de definitie van een penning beantwoordende werkstukken op zijn naam staan, waarbij zijn pogingen tot een geheel nieuwe wijze van expressie te komen tot een prachtig resultaat geleid hebben. Op het hier geïllustreerde exemplaar (de mooie kleuren van het patine zijn hier helaas niet zichtbaar) wordt aan de voorzijde de legendarische voorvader Folke Filbyter van de Zweedse Folkungadynastie afgebeeld, die nauw verbonden is met de streek rond Linköping. De ruiterfiguur, die een vrije weergave is van een fontein door de beeldhouwer Carl Milles in Linköping, wordt door het penningvlak omsloten, doordat dit iets concaaf is. Op de enigszins bolle keerzijde is in

Olle Adrin, opening van een filiaal van Svenska Handelsbanken in Linköping, 1963, br., 60 mm, gegoten

een decoratief lettertype de naam van de bank en de datum aangebracht. Dit is de derde maal binnen enkele jaren, dat deze bank aan een vooruitstrevend medailleur een opdracht heeft gegeven ter gelegenheid van de opening van een nieuw gebouw en de resultaten hebben getoond, dat de banale oplossingen, die meestal voor dergelijke herinneringspenningen gevonden worden, heel goed vermeden kunnen worden.

Tot dezelfde generatie als Adrin behoort Gunvor Svensson-Lundkvist, docente aan de beroemde Stockholms Konstfackskola, die een portret maakte van de archeoloog Mårten Stenberger, ter gelegenheid van zijn 65e verjaardag. De penning is in zilver en brons uitgevoerd met een diameter van 45 mm, ter verspreiding onder Stenberger's vrienden, maar het Penningkabinet verwierf het zilveren tentoonstellingsexemplaar met een diameter van 59 mm. Het enigszins ruwe oppervlak van deze geslagen penning wekt de indruk, dat hij gegoten is, een effect, dat deze medailleur vaak toepast. Overigens tonen al haar penningen een grote frisheid en originaliteit van opzet en uitwerking. Op de keerzijde wordt de plattegrond afgebeeld van een opgraving op Öland, die in de twintiger jaren door Stenberger geleid is.

Tenslotte nog een voorbeeld van een penning, die de jonge medailleur en beeldhouwer Rune Karlzon (geb. 1930) zonder bepaalde opdracht maakte. Een bijzondere dieptewerking is verkregen door het werken met verschillende vlakken, wat bij de aanzienlijke dikte van deze gietpenning mogelijk was. Het patine heeft een zonnige goud-achtige kleur. Ook met penningen, die deze medailleur in opdracht vervaardigde heeft hij bewezen een der meestbelovende jonge Zweedse medailleurs te zijn.

G. van der Meer.

Gunvor Svensson-Lundkvist, Mårten Stenberger, 1963 z., 59 mm, geslagen

BUITENLANDS NIEUWS

Wrakken van Hollandse schepen in Australië

De meeste schepen van de VOC voeren naar Batavia van Kaap de Goede Hoop eerst pal Oost, gebruikmakend van de daar heersende westenwinden, om dan vlak voor de kust van Australië pas naar het Noorden om te buigen. Geen wonder dat vele zee-lieden die kust, vooral des nachts, te laat opmerkten, zodat er vele schipbreuken op deze gevaarlijke, met rif-fen gebarricadeerde kust bekend zijn. Die van de Batavia, waarover in deze *Geuzenpenning* een boek wordt aangekondigd, is daar een van. In het septembernummer van de *Numismatic Circular* schrijft de Australiër S. J. Wilson een interessant artikel, getiteld „The Significance of Coins in the Identification of Old Dutch Wrecks on the West Australian Coast”, waaraan wij het volgende onlenen:

Vier wrakken zijn geïdentificeerd: die van de Batavia (1629), De Vergulde Draeck (1656), de Zuytdorp (1712), en de Zeewijk (1727).

De Batavia had 12 kisten daalders en dukaten aan boord; 10 hiervan zijn meteen, na terugkomst van koopman Pelsart, geborgen, 1 lag onder een anker en een kanon en kon daarom niet geborgen worden, een andere was gebroken, en de inhoud verspreid over de bodem van de zee. Verleden jaar werd een hondertal daalders geborgen, waarschijnlijk afkomstig van de kapotte kist. Dit houdt in dat de inhoud van de andere kist, met 8000 daalders, nog in het wrak op berging ligt te wachten.

De Vergulde Draeck had een voorraad geld voor de VOC aan boord, waard f 78600.—; het grootste deel hiervan bestond uit Spaanse matten. Van deze 30 à 40.000 munten zijn er ongeveer 7500 geborgen, waarvan

2500 omgesmolten werden omdat ze te zeer door het zeewater waren aan-gevreten.

De Zuytdorp had o.a. aan boord voor een waarde van f 100.000 aan Schellingen en Dubbele Stuivers, in 1711 geslagen te Middelburg in opdracht van de kamer van Zeeland van de VOC. Een aantal hiervan zijn op het land gevonden, samen met wat pijpen en andere overblijfselen. Wat er met de bemanning en de rest van het geld gebeurd is, is verder onbekend.

Tenslotte de Zeewijk, die een bedrag van f 315.836 vervoerde. Het geld van de Compagnie werd volledig geborgen door de bemanning, die van het wrakhout een sloep hadden gebouwd, waarmee zij Batavia bereikten. Een reeks munten lopend tot 1724 werd teruggevonden op de plek waar zij kampeerden, en moet als privébezit van de opvarenden beschouwd worden.

Tentoonstelling in Londen

Van 22 okt. tot 10 dec. wordt in het Victoria and Albert Museum te Londen een tentoonstelling gehouden getiteld „The Orange and the Rose”. Voor deze expositie, die de betrekkingen tussen Nederland en Engeland zal illustreren, heeft het Kon. Penningkabinet een 40 tal penningen beschikbaar gesteld.

KON. PENNING KABINET

Half oktober zal de tentoonstelling Edele Stenen gesloten worden, om plaats te maken voor twee nieuwe tentoonstellingen. In de eerste zal een uitgebreid systematisch overzicht gegeven worden van de munten van de republiek, de andere is geheel gewijd aan het portret, zowel op munten als op penningen.

Op de volgende vier pagina's wordt een toelichting op het tentoongestelde gegeven.

KONINKLIJK PENNINGKABINET

Zeestraat 71b
Den Haag
Tel. 180957

Geopend dagelijks
10—13 en 14—17
Zondags gesloten

PORTRETten OP MUNTEN EN PENNINGEN

De Grieken vonden, dat op de voorzijde van hun munten de kop van een god hoorde. Deze scrupule werd niet gedeeld door de Perzen; vandaar, dat de eerste portretten op munten die van Perzische satrapen zijn. Wanneer de opvolgers van Alexander de Grote, als Ptolemaeus I in 305 v. C., voor het eerst hun eigen portret in plaats van dat van de vergoddelijkte Alexander op de munten laten zetten, dan doen zij dat als goddelijk heerser, niet als mens. Sindsdien is het muntportret in de oudheid toch altijd min of meer met de heerserskultus verbonden gebleven, ook in de Romeinse keizertijd.

Alexander de Grote, postuum als Dionysus, zoon van Zeus Ammon. Op munt van Lysimachus in Pergamum, geslagen ca. 290 v. C.

Langzamerhand werden attributen, zoals kroon en scepter belangrijker dan de trekken van de muntheer en in de Middeleeuwen komen dan ook geen werkelijke portretten meer voor, alleen symbolische weergaven daarvan. Tijdens de Renaissance, toen het individu herontdekt werd, ontstonden daarentegen weer prachtige muntportretten. In aansluiting bij de Romeinse keizersmunten wordt het vor-

Ercole I van Ferrara (1471-1505), teston

stenportret met rondgaand omschrift voor de volgende eeuwen het haast algemeen heersende hoofdmotief op goudstukken en grote zilverstukken. Een uitzondering vormen uiteraard de niet monarchaal geregeerde staten, waar hetzij heraldische of allegorische voorstellingen gebruikt werden, hetzij, zoals in onze Republiek, fantasieborstbeelden, die niet als portretten bedoeld zijn. Pas in onze eeuw verdwenen met het meerendeel der vorsten ook de vorstenportretten in de meeste landen van de munten. Evenzeer op de antieke muntkunst geïnspireerd ontwikkelt zich sedert de Renaissance de zelfstandige portretpenning. Niet gebonden door de tech-

J. Smeltzing, Balthasar Bekker, 1689 z., 49 mm

*G. Dupré, Anna van Oostenrijk, gemalin van Lodewijk XIII van Frankrijk, 1620.
br. verg., 60 mm*

nische eisen die aan de munten gesteld worden, kan de penning zich vrijer ontwikkelen. Hoewel er een nauwe samenhang tussen penning- en muntportretten, die veelal door dezelfde artisten worden ontworpen, blijft bestaan, biedt de penning meer dan de door zijn aard traditionele munt, tot op de huidige dag aan de portretkunstenaar ruime en gevarieerde mogelijkheden.

*A. Bovy, Nic. Paganini, 1831
br., 54 mm*

De expositie geeft een overzicht van de ontwikkeling van het portret op Griekse en Romeinse munten en vervolgens, na een zijdelingse blik op de symbolische koppen van de Middeleeuwen, van de sinds de 15e eeuw tot heden zowel op munten als op gegoten en geslagen penningen prijkende portretten.

*F. Chauvenet, Blaise Pascal, 1955
br., 68 mm*

Napoleon I, franc 1812

MUNTEN VAN DE REPUBLIEK DER VERENIGDE NEDER- LANDEN 1575—1808

In de 17e en 18e eeuw hield het muntstelsel van de Nederlandse Republiek het midden tussen die van de centraal geregeerde monarchieën van West-Europa en de sterke verbrokkeling in monetair opzicht in de midden-europese landen. In beginsel waren de zeven provinciën soeverein ook ten aanzien van de muntslag, maar dit leidde er niet toe, zoals in het Duitse Rijk en Italië, dat ieder een zelfstandige politiek voerde met eigen munttypen en uiteenlopende denominaties. In feite werd veel gemeenschappelijk geregeld door middel van besluiten van de Staten-Generaal, zonder dat dit echter volledige uniformiteit meebracht zoals in Engeland, de zuidelijke Nederlanden, Frankrijk en Spanje. Een groot deel van de muntgeschiedenis van de Republiek werd beheerst door de tegenstelling tussen voor het hele land voorgeschreven Generaliteitsmunten en lokale door afzonderlijke gewesten en steden geautoriseerde muntsoorten. Strikt genomen zouden slechts de eerstgenoemde als munten *van* de Republiek gekwalificeerd kunnen worden: zij vertonen de gekroonde Nederlandse leeuw met zwaard en pijlenbundel en worden in het omschrift aangediend als „Munt van de Staten der Vereenigde Nederlanden”. Zij kunnen echter onmogelijk gescheiden worden van de *binnen* de Republiek op gezag van de provinciën en van de steden met erkend muntrecht geslagen soorten die gewestelijke, resp. stedelijke wapens en omschriften dragen.

Aanvankelijk ging met de Opstand de eenheid van munt, die de periode van de Bourgondisch-Oostenrijkse

landsheren had gekenmerkt, geheel verloren. De muntreeks van de Republiek kan gevoegelijk geopend worden met de in 1575 door Holland ingevoerde leeuwendaalder, die na de afzwering van Philips II in 1581 gevolgd werd door een stortvloed van geldsoorten, in omloop gebracht door de onafhankelijk geworden provincies en door vele steden en heren, die zich tot eigen muntslag bevoegd achtten. Vrij spoedig werd de situatie echter minder chaotisch. De muntslag door hoge edelen en door kleine steden werd nog vóór het einde van de 16e eeuw vrijwel onderdrukt. Het muntrecht bleef voortaan in hoofdzaak voorbehouden aan de zeven provinciën: Gelderland (munt te Harderwijk), Holland (Dordrecht), Zeeland (Middelburg), Utrecht, waar krachtens een oud voorrecht het klein geld op naam van de stad werd geslagen, Friesland (Leeuwarden), Overijssel (munt gewoonlijk te Kampen) en Groningen en Ommelanden, dat echter pas in 1673 een provinciale munt oprichtte; op gelijke voet met de provinciën werd behandeld de door de steden Hoorn, Enkhuizen en Medemblik gezamenlijk beheerde munt van West-Friesland. Hiernaast werden nog slechts zes steden, Nijmegen en Zutphen, Deventer, Kampen en Zwolle, benevens Groningen als gerechtigd tot de muntslag erkend. De aanvankelijke veelheid van typen werd weldra verminderd doordat de vraag van het publiek zich concentreerde op een beperkt aantal soorten als nobels naar Engels model en dukaten naar Spaans of Hongaars type in goud, Hollandse leeuwendaalder en gehelmdde rijksdaalder in zilver.

Tenslotte werden, naarmate de organisatie van de jonge Republiek steviger werd, weer pogingen gedaan de centrale regeling van het muntwezen te herstellen: het plakaat van 1586,

dat aan de Nederlandse dukaat en de Leicester-rijksdaalder het aanzien gaf, was daartoe een eerste poging. Van meer blijvende aard was pas de algemene muntregeling van 1606, waardoor de voorschriften over muntslag en muntomloop gecodificeerd werden en voor alle gewesten een viertal Generaliteitsmunten werd ingevoerd: gouden dukaat en gouden rijder, Nederlandse rijksdaalder en leeuwendaalder; bepalingen om de gewesten te dwingen zich hieraan te houden, bleven echter ontbreken. Tevens werd een begin gemaakt met de beperking van de stedelijke muntslag, doordat aan de zes steden de mogelijkheid geboden werd een vergoeding te ontvangen voor het niet-uitoefenen van hun recht; de meeste hebben hiervan echter pas in de 18e eeuw blijvend gebruik gemaakt. Aan de in 1606 voorgeschreven muntsoorten werd later nog een aantal andere Generaliteitsmunten toegevoegd: in 1614 de dubbele stuiver, in 1619 de stuiver, in 1659 de zilveren rijder en zilveren dukaat en tenslotte in 1694 de reeks van driegulden, gulden en onderdelen. De invoering van nieuwe soorten betekende niet dat de vervaardiging van de oudere werd verboden: leeuwendaalders en Ned. rijksdaalders werden nog een halve eeuw geslagen ten behoeve van de uitvoer, nadat zij in 1659 voor de binnenlandse omloop door zilveren rijder en dukaat waren vervangen; deze laatste werden op hun beurt in de 18e eeuw handelsmunten, toen de guldens hun intrede hadden gedaan.

Deze algemene soorten hebben echter niet de alleenheerschappij gehad. In de eerste plaats handhaafden de steden nog lang hun afzonderlijke beelden, veelal de kop van de regerende keizer of de rijksadelaar. Ook hebben althans in de 17e eeuw zowel steden als provinciën geheel afwijkende soor-

ten in omloop gebracht, vooral in de perioden 1615—1622 en 1675—1693: Overijsselse en Friese goudguldens, Zeeuwse daalders en dubbele daalders, Friese en Overijsselse florijnen, enz. De stad Groningen behield zelfs tot 1649 een geheel afzonderlijke reeks met eigen benamingen. Bovendien is nooit een Generaliteitsregeling voor het kleine zilvergeld en kopergeld tot stand gekomen. Schellingen en kleinere munten zijn tot aan het einde van de Republiek op naam van de afzonderlijke gewesten geslagen. Aanvankelijk waren de denominaties en typen zeer verscheiden, langzamerhand kwam ook hierin meer eenheid. In de 18e eeuw was de provinciale zelfstandigheid nog slechts formeel, omdat overal de Hollandse regelingen werden overgenomen, die van 1670 voor schellingen en dubbeltjes, die van 1702 voor de koperen duiten. Toen in 1808 de munten van de Republiek werden afgeschaft en vervangen door die van de eenheidsstaat, was de munteenheid zij het niet juridisch, dan toch praktisch, reeds een feit geworden.

In de vitrines wordt getracht deze geleidelijke groei van verscheidenheid naar uniformiteit tot uitdrukking te brengen. Van ieder gewest en iedere stad met erkend muntrecht worden de belangrijkste achtereenvolgens geslagen muntsoorten getoond; daarbij worden door verschillende kleuren onderscheiden: munten geslagen krachtens afzonderlijke lokale regelingen; munten geslagen krachtens gewestelijke, doch overal min of meer gelijklopende voorschriften; munten geslagen krachtens besluiten van de Staten-Generaal.

H. E. v. G.

BINNENLANDS NIEUWS

In oktober en november zal achtereenvolgens in de Nutsspaarbanken te Hilversum, Amersfoort en Utrecht een muntententoonstelling gehouden worden, die de titel zal dragen „Een munt is meer dan geld”. Het Museum voor Land- en Volkenkunde te Rotterdam zal primitief geld en Oosterse munten ter beschikking stellen, terwijl het Kon. Penningkabinet vitrines zal inrichten met Griekse, Romeinse, Middeleeuwse en moderne Nederlandse en buitenlandse munten. Van 1 t/m 14 okt. zal de tentoonstelling in Hilversum te bezichtigen zijn, van 19 t/m 30 okt. in Amersfoort en van 3 t/m 16 nov. te Utrecht. Openingsuren van maandag tot vrijdag van 9 tot 4 uur.

's-Heerenberg (Gld.). De Munt.

In verband met een op handen zijnde restauratie wordt bij tussenpozen gegraven om het gebouw, dat eens de Munt van de Graven van Berg huisvestte. Aan de voorzijde werd enig muurwerk uit verschillende perioden en een afvalput blootgelegd. Aan de achterzijde kwam een werkvloer te voorschijn van een ruimte, die de metaalsmelterij moet hebben bevat. Lagen vol houtskool, leemvloeren en zandlagen tekenden zich duidelijk in de profielen af. Restjes muurwerk suggereerden de plaats van smeltovens of stookplaatsen.

De werkplaats schijnt zich onder een afdak te hebben bevonden. Een forse muur sloot de werkruimte af van de buitenwereld. Vergelijkingsmateriaal ontbreekt, daar tot nu toe geen archeologisch onderzoek naar een Munt heeft plaatsgevonden.

J.G.N. Renaud (R.O.B., Amersfoort). Overgenomen uit:

Archeologisch Nieuws, Mededelingen van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, 17 (1964), 6, 15 juni, k. 149.

PUBLIKATIES

Peter R. Franke en Max Hirmer, *Die Griechische Münze*, Hirmer Verlag, München, 1964, f 82,70

In de rij prachtige boeken die de uitgeverij Hirmer aan archeologische onderwerpen heeft gewijd, als bv. de Kretenzische en Myceense Kunst, de Griekse vazen, is nu een gelijkwaardig deel over Griekse munten opgenomen. Als gewoonlijk zijn alle foto's van Max Hirmer, terwijl de tekst aan een vakgeleerde, P. Franke, is overgelaten. Helaas heeft deze overmand door drukke werkzaamheden halverwege verstek moeten laten gaan. Nu heeft Hirmer zelf, voortbouwend op het door Franke ter beschikking gestelde materiaal, de laatste hand aan de tekst moeten leggen, een taak waar hij zich overigens uitstekend van gekweten heeft.

In 781 zwartwit en 18 kleurenfoto's is nu wel de grootste hoeveelheid artistieke foto's van munten bijeengebracht. De munten zelf zijn ook van bijzondere kwaliteit, en met veel smaak bijeengezocht.

Zo zal voor het eerst de vakarcheoloog op gemakkelijke wijze in contact kunnen komen met de belangrijkste gegevens die de numismatiek te bieden heeft, terwijl de belangstellende leek een prachtig kunstboek heeft om in te bladeren. De numismaat zal het misschien af en toe betreuren dat de vergroting wel veel aan de schoonheid van de munten toevoegt, maar er ook aan ontnemt. Per slot van rekening waren de munten klein bedoeld, streefde de kunstenaar naar de uiterste verfijning op het kleine vlak, en niet naar overweldigende effecten.

Zoals steeds, de munt zelf, vooral als object om in de hand te houden, wint het toch.

J. P.G.

H. Drake-Brockman (en E. D. Drok), *Voyage to disaster*, The Batavia Mun-
tiny, Sydney, etc. 1963.

Bij mijn relaas over de lotgevallen van de Grote Camee van Constantijn in het Kon. Penningkabinet kostte het mij steeds moeite niet te lang te verwijlen bij de dramatische schipbreuk en mui-
terij van de *Batavia*, het schip dat de Grote Camee naar Java vervoerde en onderweg strandde op een der Abrol-
hos eilanden voor de kust van Australië. De camee, die toentertijd aan de schilder Rubens hoorde, was door hem en enige andere Antwerpenaars toe-
vertrouwd aan de hoede van de even-
eens uit Antwerpen geboortige Fran-
cisco Pelsaert, opperkoopman bij de Oost Indische Compagnie.

Met vreugde begroet ik dan ook boven-
genoemd boek. De schrijfster was door deze schipbreuk reeds eerder geïnspi-
reerd en wel tot een roman, *The Wicked and the Fair*, uitstekend in zijn
soort maar toch niet zonder de nade-
len, de historische roman eigen. Hier dient echter haar rijke fantasie niet tot aanvullen of interpreteren maar tot het levendig voor ogen stellen van de historische werkelijkheid.

Een uitnemende levensbeschrijving van Pelsaert, geplaatst in het kader van zijn tijd en milieu, gaat voor-
af aan de vertaling van zijn Journalen. Aan de camee en de laat-romeinse agaten „Rubens-vaas” (thans te Balti-
more) wordt een apart hoofdstuk — met afbeeldingen — gewijd. Dankzij haar grote kennis van het onderwerp weet de schrijfster allerlei wetenswaar-
digs te vermelden over andere hoofd-
personen van het drama.

De vertaling is het werk van E. D. Drok, die als Nederlands officier na de oorlog in Australië is gekomen en thans de Australische nationaliteit heeft. Zij geeft de zakelijke en toch sappige koopmanstaal uitstekend weer. Het is aan de berekeningen en aan-

wijzingen van Mrs Drake-Brockman te danken dat in 1963 het wrak van de *Batavia* is gevonden bij Morning Reef, een van de Wallabi riffen, ter-
wijl men het vroeger elders zocht, in de Pelsart groep. Vondsten op Beacon Island bewijzen dat dit het eiland was, waar een deel der schipbreuke-
lingen verbleef. De schrijfster hoopt nog de landingsplaatsen op het vaste-
land te vinden.

In alle opzichten een boeiend boek, voor Australiërs zowel als voor Ne-
derlanders en waard om ook in het Nederlands te verschijnen!

A. N. Z.-J. J.

Michael Dolley, *Anglo-Saxon Pennies*,
The Trustees of The British Museum,
London 1964.

Op de hem eigen levendige wijze be-
schrijft de auteur, die wel de grootste kenner is van alles wat samenhangt met de munten der Angelsaksen, de ontwikkeling van het muntwezen ge-
durende de periode van het laatste kwart der 8e eeuw tot de Normandi-
sche verovering in 1066, toen de enige munt in omloop de zilveren penny was.

Na een korte inleiding over de voor-
lopers van de penny volgt een over-
zicht van de samenstelling en wijze van opbouw van de collectie van deze munten in het British Museum en van het belang, dat de bestudering hiervan heeft voor andere gebieden van weten-
schap. De rest van dit 32 blz. tellende boekje geeft een in al zijn beknopt-
heid meesterlijke samenvatting van de gehele reeks pennies, die door de ver-
schillende koningen van Kent, Mercia, East Anglia, Wessex en later, na de samenvoeging van deze rijken tot één koninkrijk, door de *Rex Anglorum* uitgegeven zijn. Hierbij wordt vooral nadruk gelegd op de politieke en eco-
nomische achtergronden. Tenslotte kan men een overzicht vinden van de

voornaamste literatuur op dit gebied en worden op 16 platen 48 verschillende typen in vergroting geïllustreerd. Ieder, die een absoluut betrouwbare gids wenst door het labyrint van de vele verspreide publicaties en een overzicht wil krijgen van de Anglo-Saxon Pennies, kan in dit boekje uitstekend terecht. G. v. d. M.

CATALOGI VAN MODERNE MUNTEN

Niet gering is tegenwoordig het aantal verzamelaars, wier belangstelling in het bijzonder uitgaat naar de moderne munten van 19e en 20e eeuw. Zolang een dergelijke collectie van algemene aard is, bieden de bekende handboeken als R. S. Yeoman, *A Catalog of Modern World Coins* (1e uitgave 1957; een bijgewerkte 5e uitgave wordt voor het einde van dit jaar aangekondigd) voldoende. Verdergaande specialisering eist echter uitvoeriger gegevens: onderscheiding van kleinere variaties, opgave van van iedere muntsoort geslagen jaartallen, oplagecijfers, verklaringen van de voorstellingen en van munttekens enz., namen van muntmeesters en ontwerpers en uiteenzettingen over de munthistorische achtergrond van de verschillende emissies.

Deze uitvoeriger gegevens, zoals bijeen te vinden zijn in het bekende werk: J. Schulman, *Handboek voor de Nederlandse munten van 1795—1961*, 2e druk 1962, zijn voor lang niet alle landen beschikbaar zonder terug te vallen op de dikwijls niet gemakkelijk te achterhalen wetgevende teksten en/of verslagen van de muntateliers en vergelijkbare officiële teksten. Behoorlijk up to date is ook de informatie voor België: de gehele moderne periode wordt behandeld in twee recente werken: J. de Mey, *Les monnaies Belgo-Luxembourgeoises de Charles III à Guillaume 1er (1706—1830)*,

1963 en F. Morin, *Munten van België van 1832 tot 1963, uitvoerig gedetailleerde kataloog*, 1964. De weinig omvangrijke serie van Luxemburg is het laatste behandeld in: K. Jaeger, *Die Münzprägungen der letzten überlebenden Monarchien des „Teutschen Bundes“ von 1815, Liechtenstein, Luxemburg*, 1963.

Het laatste werk sluit in opzet geheel aan bij de sinds 1951 in afleveringen verschijnende reeks, die na voltooiing een uiterst bruikbare documentatie zal verschaffen over de 19e-eeuwse munten van het Duitse Rijk en Oostenrijk: K. Jaeger, *Die Münzprägungen der deutschen Staaten vor Einführung der Reichswährung*. Verschenen zijn tot nu toe: 1. Württemberg, Hohenzollern; 2. Anhalt, Baden; 3/4. Haus Habsburg 1780—1918, Bundesrepublik Oesterreich; 5. Bayern (met Berg en Würzburg); 6. Frankfurt, Hessen, Isenburg; 7. Nassau, Westfalen, Waldeck-Pyrmont, Lippe-Detmold, Schaumburg-Lippe; 8. Hannover, Braunschweig. Aan te vullen met: K. Jaeger, *Die deutschen Reichsmünzen seit 1871*, (5e druk zal dit jaar verschijnen). (wordt vervolgd)

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

153e bijeenkomst op 13 mei 1964 — Onze wereldreiziger de heer M. J. van der Voort, vertelde dit keer over „Mijn reis naar Amerika” en zijn numismatische belevenissen in dit land. Het bleek wel hoe anders de verzamelaar daar te werk gaat en hoe anders de handel gericht is!

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

148e bijeenkomst op 27 mei 1964 — Drs Joh. S. Boersma sprak over „Brabant en Rome”. Naar aanleiding van een uitgebreid statistisch overzicht van de in de loop van de tijd in de provincie Noord-Brabant aan de dag gekomen schatvondsten en losse vondstmun-

ten, zette hij de conclusies uiteen die uit dit numismatisch materiaal getrokken kunnen worden ten aanzien van bewoning en verkeer in de tijd van de Romeinse bezetting.

Kring Limburg
(Secr.: St. Hubertuslaan 25)

46e bijeenkomst op 23 mei 1964 — Prof. Dr. med. A. Jäger uit Aken hield een zeer belangrijke lezing, getiteld: „Die Münzprägungen der Grafen Schlick (1521)”. Spreker besprak de muntslag van deze heren, die de eerste daalders, de Joachimtalers, hebben geslagen. Verschillende exemplaren uit zijn prachtige verzameling werden getoond.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Berg en Dalse weg 245, Nijmegen)

21ste bijeenkomst op 8 mei 1964 — Met een voordracht van de heer F. J. Bingen over Huismunten werd het seizoen besloten. Op

boeiende wijze verhaalde de spreker van de problemen en moeilijkheden welke hij op zijn speurtochten in dit numismatische niemandsland had moeten overwinnen. Een groot aantal exemplaren uit de collectie van de heer Bingen verlevendigde deze voortreffelijke lezing.

Kring Rotterdam
(Secr.: Mr. J. R. Voûte, Postbus 2)

18e bijeenkomst op 12 mei 1964 — Opnieuw werd een onderlinge veiling gehouden; een collectie van ruim 70 munten bracht f 2.048,75 op, waardoor de kas der Kring f 132,50 ten goede kwam.

19e bijeenkomst op 2 juni 1964 — Ter afsluiting van het seizoen was de leden gevraagd allen een enkel woord te spreken over één of meer munten uit hun collectie; de verscheidenheid van onderwerpen was groot, naast munten van het Prinsdom Oranje, Saoudi Arabië, kwamen ook Maundy money, Nederlands noodgeld van 1940 en een penning van Delfshaven ter sprake.

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL A.B.

Norrlandsgatan 8—10
Stockholm 7

Box 7292
Schweden

Ankauf
Verkauf

MÜNZEN UND MEDAILLEN

ILLUSTRIERTE PREISLISTEN KOSTENLOS

GROTE KEUZE IN MUNTEN EN PENNINGEN

*Regelmatig verschijnende prijslijsten worden
op aanvraag gratis toegezonden*

J. C. A. LOON

Erkend Numismaat

HAAGWEG 150
RIJSWIJK (DEN HAAG)

TEL. (070) 980665* Bgg. 119225

HOW WOULD YOU LIKE TO OWN COINS FORMERLY IN THE
POSSESSION OF SUCH FAMOUS COLLECTORS AS

VIRGIL BRAND - BARON VON RICHTHOFEN - H.D. GIBBS

A GIGANTIC AUCTION SALE

OVER 5400 LOTS

9 AFTERNOON AND EVENING SESSIONS

NOV. 20, 21, 23, 24, 25, 1964

consisting of:

Spanish, South and Central America, Mexico, Brazil, West Indies BRAND COLL.; German 5, 3, 2 Marks (incl. 3 Marks 1917 Saxony) VON RICHTHOFEN COLL.; French coins, Dutch, German siege and counterstamped coins and others, odd and curious moneys GIBBS COLL.; and over 1000 rare foreign gold, ancient coins, many desirable crowns of the world (incl. Zanzibar).

THIS IMPORTANT SALE WILL TAKE PLACE AT THE
WALDORF ASTORIA HOTEL on Friday, November 20th,
Saturday, November 21st, Monday to Wednesday, November
23rd—25th incl. 1964.

CATALOGS READY OCTOBER 10th. No catalogs will be sent
unless request is made in writing.

Subscribers to our Annual \$ 3.00 all-publications plan will receive
the catalog.

HANS M. F. SCHULMAN

545 Fifth Avenue

New York 17, N.Y.

Telephone:

MU 7-3145

Cables:

Numatics, N.Y.

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - **AMSTERDAM**

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1961	f 20,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
Kaart Muntplaatsen van Nederland	f 5,—
(voor leden Genootschap f 4,—)	

N.V. KONINKLIJKE BEGEER VOORSCHOTEN
(HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN
RIDDERORDEN EN ERETEKENEN
SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

**CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS**

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israël.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES
COINS AND MEDALS*

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”
Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDEN, W. I.,

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische
artikelen en prijslijsten 14 /— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
1964 Edition in preparation.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England,
gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values"
gebrocheerd 16/—, linnen band 22/6.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations

Librairie numismatique

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

NUMISMATICA

ROMA

PIAZZA DI SPAGNA 35

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles
Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

DR. BUSSO PEUS

MÜNZENHANDLUNG

FRANKFURT AM MAIN

NEUHAUSZSTRASSE 13 — TEL. 592461

SPINK AND SON, LTD. *gevestigd sinds 1772*

FRAAIE MUNTEN EN PENNINGEN
NUMISMATISCHE BOEKEN ENZ.

Uitgever van het maandblad "Numismatic Circular"
Abonnementsprijs 12 sh. per jaar

5. 6 & 7 KING STREET — ST. JAMES'S — LONDON S.W.I.

Tel.: Whitehall 5275

Telegramadres: Spink, London